www.turkishstudies.net/social

Turkish Studies - Social Sciences

eISSN: 2667-5617

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Kilis Kent Nüfusunun Coğrafi Analizi

Geographical Analysis of Kilis City Population

Ömer Faruk İncili*

Abstract: The town of Kilis, Turkey-Syria border and situated between the Mediterranean and Southeastern Anatolia Region is spread over approximately 16 km². Kilis Merkez District is 205th among 973 districts and 75th among 81 city centers. According to the Socio-Economic Development Index prepared in 2004, Kilis is in the third group in terms of development among the districts divided into 6 groups. The city of Kilis is a settlement center dating back to old times. Kilis was a small town until the Ottoman domination after the Mercidabık War (1516); It developed under the Ottoman domination and assumed the function of the city. This development constitutes the first breaking point in the change of urban population. The city of Kilis continued to function as an important population center with the advantage of its proximity to Aleppo under Ottoman rule. Second break point of the urban population with the establishment of the Republic of Turkey in the determination of the Turkey-Syria border is blocked Aleppo and Kilis connection. The third development in urban development took place in 1995 when Kilis achieved provincial status. The majority of the data used in the study was obtained from TÜİK. In the 1927-2019 period, the population change of the city was analyzed by reaching the population, education, economy, housing and household numbers obtained from the general censuses and ABPRS results. In addition, population analysis from Aleppo Provincial Yearbooks and other sources were also available for the situation analysis before 1927. In the period of 1927-2019, the main factor affecting the city's population change was trade (border trade). During the period when the border trade was released, the population growth rate increased. Being a border city affects the population holding capacity. The security problems experienced during the Syrian civil war are the disadvantages of being a border city. The refugee population, which is as much as the local population, has been an important factor in urbanization and urbanization.

Structured Abstract: In population geography studies, the analysis of geographical factors in distribution, composition, mobility and development of the population is important. The geographical characteristics of a place affect its population holding capacity. These qualities can be physical (natural) factors or human factors. The city of Kilis, which has a study area, is a border city. Both the Turkey-Syria border is located in the Southeastern Anatolia Region of the Mediterranean coast.

In the study, basic demographic changes of Kilis city population and the factors affecting these changes were analyzed from a geographical perspective. The data of the study was obtained by synthesizing the basic demographic components together with official statistics and field observations on an urban scale.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Asst.Prof. Dr., Kurum adının İngilizcesi, Kilis 7 Aralık University, Muallim Rifat Education Faculty, Department of
Turkish and Social Sciences Education

ORCID 0000-0002-0698-8801

ofarukincili@kilis.edu.tr

Cite as/ Atıf: İncili, Ö. F. (2020). Kilis kent nüfusunun coğrafi analizi. *Turkish Studies - Social*, 15(4), 1957-1983.
<https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43422>

Received/Geliş: 06 May/Mayıs 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

The data and findings obtained were presented in an organized way by transforming them into tables, graphics and thematic maps. These findings obtained from the raw data are associated with the place and geographical explanations are made. The socio-economic aspects of the city were evaluated by using data on distribution by age groups, fertility, rough birth, rough death, natural population growth, marriage and divorce. In addition, population projections were created for the city of Kilis, which was prepared with different methods, and population predictions were made for the future. Since the population has a very variable structure, the studies should be renewed at certain times. The fact that the population studies related to the city of Kilis have not been handled scientifically has encouraged such a study.

Kilis is a city that has continued its development by undertaking a commercial function in the population process. The change in this function in time caused the change of the city population. In terms of population development, the city can be divided into periods that show different characters. These periods are:

- 1516-1920 Pre-Republic Period (Ottoman Domination Period)
- Period between 1920-1950 (Stable Increase Period)
- Period between 1950-1980 (Dynamic Increase Period)
- Post 1980 period (Second Stationary Increase Period)

The functional properties of the cities are an important factor influencing the population carrying capacity and demographic structure. In the development and population process of Kilis, human factors were at the forefront rather than physical factors. Population and development have reacted to the change in the commercial function in Kilis, an ancient city. In the period prior to the Republic because of close trade relations with Aleppo have stayed alive, but lost its function by drawing the connection Kilis Turkey-Syria border. The city, which used to be described as a "station city", lost its transportation and commercial function and started to emigrate. So much so that in 1927 the 22 largest cities in Kilis, Turkey census 1950 census declined in 42 of the queue. In the 1960s and 1970s, the reappearance of the commercial function (border trade) caused mobility in the city. Another important development in the city was the city of Kilis with the transition to provincial status in 1995. This development in administrative function caused a certain increase in population in the city. Since 2011, with the refugee population fleeing from the Syrian civil war, population accumulation occurred in the city. Although there has been a positive movement in the population growth rate in recent years, this development is influenced by the increasing temporary public officials in the city.

The evolution of the neighborhoods is also important in urban population and spatial growth. The city has developed as a result of growth in the area and population of the outskirts. Therefore, when the population of the city is taken into consideration in the scale of the neighborhoods, it is seen that the outer neighborhoods (such as Ekrem Çetin, Mehmet Sanlı, Atatürk, Kazım Karabekir, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Yaşar Aktürk) are both large in terms of area and high in population. It is also understood from the data that the socio-economic level in these neighborhoods is higher than the interior neighborhoods. The inner neighborhoods in the city center (such as Şıhlar, Bölük, Abdioymağı, Mıhali, Şıh Ahmet, Büyükkütah, İnnaplıkütah) are small areas and less populated. The urban population tends to migrate from the inner quarters to the outer quarters. The old structure in the city center, the narrow street tradition and the settlement of the Syrian refugee population in the inner neighborhoods (low rental rates) encouraged the migration of the local population of Kilis to the outer neighborhoods.

Although the city of Kilis was the center of provincial administrative status in 1995, today it is a medium-sized city with a population of 103,883 people, and has been displaying stable population development for many years. The reason for this stagnation is:

- Kilis is a city that has largely lost its transportation function. It can only provide domestic connection with Gaziantep. Therefore, it is an isolated city due to its location. The fact that the Öncüpınar border gate was closed from time to time for political reasons affected the transportation function. The Gaziantep-İskenderun port road, which is also among the projects for the transportation function, will be an important development.

- Inadequate economic activity causes the population holding capacity to be low. The city has a service-oriented structure. Although it is an Organized Industrial Zone, sufficient production capacity has not

been reached. However, with the realization of the project, Polateli Organized Industrial Zone, the city's population holding capacity may increase.

- Due to the fact that Kilis is weak in terms of being a central place and the impact area is narrow, its effect is limited in settlements that are administratively connected. The presence of Gaziantep with a large city and high impact area has narrowed the Kilis impact area.

- As a result of the asylum-seeker population coming from 2011 creating cheap labor force in the city, the local population tends to migrate to other cities. However, this effect cannot be seen in the data due to the increasing number of public officials in Kilis. In the field research, it was found out that migration was given and the tendency to migrate increased.

- Kilis is a city that experienced significant security problems in 2016 due to rocket attacks. This security problem has increased the trend of immigration from the city.

The city of Kilis is a settlement that has achieved significant urban growth with the influence of the refugee population in recent years. A mobility has begun in newly established neighborhoods, especially from the inner neighborhoods of the city. While the refugee population is concentrated in the inner quarters, the local population is in the outer quarters. Due to the increasing need for housing, the construction sector in the city has been revived in recent years.

Urban sprawl is developing towards northwest, west and east direction. University, hospital and Kilis-Gaziantep highway were effective in this development. It is estimated that the new state hospital will initiate new construction in the northeast of the city. The development of the city towards the south leads to criticism. The availability of fertile agricultural lands (pistachio, olive grove and vineyard areas) slowed development towards the southern part. Therefore, the ring road is the psychological limit of the city today.

Keywords: Geography, Population Geography, Demography, Kilis Population, Spatial Use

Öz: Kilis kenti, Türkiye-Suriye sınırında ve Akdeniz-Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasında yer alan yaklaşık 16 km²'lik alana yayılmıştır. Kilis Merkez İlçesi 973 ilçe içerisinde 205., 81 il merkezi içerisinde ise 75. sırada yer almaktadır. 2004 yılında hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine göre ise Kilis 6 gruba ayrılan ilçeler arasında gelişmişlik açısından 3. grupta yer almaktadır. Kilis kenti, tarihi eskilere dayanan bir yerleşme merkezidir. Mercidabık Savaşından (1516) sonra Osmanlı hâkimiyetine geçene kadar Kilis küçük bir kasaba iken; Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte gelişerek şehir fonksiyonu üstlenmiştir. Bu gelişme kentsel nüfusun değişiminde birinci kırılma noktasını meydana getirir. Kilis kenti Osmanlı hâkimiyetinde Halep'e yakınlığının avantajıyla önemli bir nüfus merkezi olma fonksiyonunu sürdürmüştür. Kentsel nüfustaki kırılma noktalarının ikincisi Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte Türkiye-Suriye sınırının belirlenmesi ve Kilis'in Halep bağlantısının engellenmiş olmasıdır. Kentsel gelişimde üçüncü gelişim ise 1995 yılında Kilis'in il statüsüne kavuşmasıyla meydana gelmiştir. Çalışmada kullanılan verilerin büyük çoğunluğu TÜİK'ten elde edilmiştir. 1927-2019 aralığında, genel nüfus sayımları ve ADNKS sonuçlarından elde edilen nüfus, eğitim, ekonomi, konut ve hane sayılarına ulaşarak kentin nüfus değişimi analiz edilmiştir. Ayrıca 1927 öncesindeki durum analizi için de Halep Vilayet Salnameleri ve diğer kaynaklardan nüfus verilerine de ulaşılmıştır. 1927-2019 döneminde kentin nüfus değişimini etkileyen ana faktör ticaret (sınır ticareti) olmuştur. Sınır ticaretinin serbest bırakıldığı dönemlerde nüfus artış hızında artışlar görülmüştür. Kentin bir sınır kenti olması nüfus tutma kapasitesini etkilemektedir. Suriye iç savaşı sırasında yaşadığı güvenlik problemleri ise bir sınır kenti olmanın dezavantajlarıdır. Kentte yerli nüfus kadar bulunan sığınmacı nüfus kentleşme ve kentleşme üzerinde etkili olan önemli bir etken olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Nüfus Coğrafyası, Demografi, Kilis Nüfusu, Mekânsal Kullanım

Giriş

Nüfus coğrafyası çalışmaları; nüfusun dağılımı, bileşimi, göçü ve büyümesindeki etkili olan coğrafi faktörlerin açıklanması şeklinde gerçekleştirilir. Nüfus coğrafyası çalışmaları demografiyi içermekle birlikte mekânsal bağlamda değişen nüfus dağılımlarının özelliklerine odaklanmaktadır. Özellikle nüfusun yoğunlaşma alanları, nüfus büyüklüğü ve bileşiminin

doğurganlık, ölüm ve göçten oluşan temel demografik süreçlerin nasıl düzenlendiği gibi hususlar dikkate alınır (Rogers, Castree ve Kitchin, 2013). Nüfusun mekânsal düzenini anlatmak için ise nüfus yoğunluk haritaları ve dağılım haritaları kullanılabilir (Ehrlich ve Anne, 1990).

Mekânsal demografinin güçlü geleneğinin üzerine inşa edilmiş olan ve gittikçe daha çeşitli nicel ve nitel metodolojileri bünyesinde barındıran nüfus coğrafyası, bugün insan hareketleri, bölgesel demografik değişkenlik ve bu nüfus süreçlerinin meydana geldiği sosyal bağlama daha bütüncül bir anlayış geliştirmenin peşinden koşmaktadır (Özgür, 2016: 3). Çünkü nüfus süreçleri ve özellikleri, bir yandan toplumları şekillendirmekte, diğer yandan da onlara karakteristik kazandırmaktadır.

Bir yerin nüfus taşıma kapasitesini belirleyen faktörler fiziki ve beşeri faktörler olmak üzere temelde ikiye ayrılabilir. Nitekim iklim, su kaynakları, bitki örtüsü, toprak verimliliği, yeryüzü şekilleri ve yükselti gibi doğal çevre faktörlerinin yanı sıra, tarihi olaylar ve idari yapı ile bizzat insan ve onun eseri olan beşeri ve ekonomik faaliyetlerin nüfusun dağılımı üzerinde önemli rol oynadığı söylenebilir (Tanoğlu, 1969 ve Doğanay, 1997). Dolayısıyla bir yerde bulunan nüfus ve o nüfusun demografik nitelikleri (dağılım, yoğunluk, kır-kent bileşimi, cinsiyet ve yaş yapısı, artış hızı, bağımlılık oranı ve göç) doğal ve beşeri coğrafya özellikleriyle değişkenlik göstermektedir.

Bütün bunlara ek olarak, bir bölgede bulunan nüfus miktarı ile nüfusun dağılımı ve yoğunluğu, cinsiyet ve yaş yapısı, kır-kent bileşimi, artış hızı, bağımlılık oranı ve göç hareketine kaynaklık etme miktarı gibi pek çok özelliği, çevrenin doğal ve beşeri coğrafya özellikleri ile bağlantılıdır.

Bir yerin nüfus taşıma kapasitesi ve potansiyelini açıklayabilmek için yerleşmenin tarihi geçmişine bakmak önemlidir. Mezopotamya, Anadolu, Kuzey Suriye ve Mısır gibi en eski uygarlıkların yaşadığı coğrafyaya yakın olan Kilis'te yerleşmenin tarihinin çok eskilere gittiği söylenebilir. Yörede yer alan birçok höyük yerleşmesi de bu görüşü yansıtmaktadır. Kökten'e (1952) göre Kilis çevresinde yerleşme tarihi Alt Paleolitik'e kadar uzanmaktadır (Kökten, 1952: 198). Dolayısıyla çalışma sahasının tarihi dönemlerde de yoğun nüfuslanmış bir yöre olduğu ifade edilebilir. Kesici'ye (1992) göre Kilis şehri kuruluşundan bugüne kadar da aynı noktayı işgal etmemiştir. Eski Kilis'in bulunduğu muhtemel yerler arasında bugün şehrin batı-güneybatısında Tarzime Han mevkii veya kentin doğusunda yer alan İlezi bahçesi söylenebilir (Kesici, 1992: 94).

Osmanlı hâkimiyetine kadar Kilis sönük kalmış bir yerleşmedir. Kilis, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilmesiyle beraber önem kazanan bir yerleşmedir. 1519 yılında yani Mercidabık Savaşından 4 yıl sonra nüfusu 1500 civarında olup, 4 mahalleden oluşan kasaba görünümündeydi (Konyalı, 1968). 19. Yüzyıla gelindiğinde Kilis önemli bir nüfus merkezi haline gelmiştir. Nitekim Halep Vilayet Salnamelerinde kent nüfusunun 20 bin kişinin üzerinde olduğu görülmektedir. 1921 yılında Türkiye-Suriye sınırı çizilene kadar Kilis, Halep'e yakınlığı sebebiyle canlı ve nüfus cazibe merkezi halindeydi. Ancak sınırla birlikte bir fonksiyon kaybına uğramıştır. Dolayısıyla nüfus artışının Cumhuriyet döneminde durağanlaşması ulaşım ve ticari fonksiyon kaybıyla izah edilebilir. Kilis'in 1995 yılında Gaziantep'e bağlı bir ilçe iken il statüsüne kavuşması ise kentsel gelişim ve nüfus tutma kapasitesi açısından önemli bir gelişme olmuştur.

Şekil 1. Kilis Kenti Lokasyon Haritası

Kilis kenti Gaziantep platosunun eteklerine doğru kurulmuş güneye doğru alçalan düzlük sahalar ile karakterize olur. Kentin kuzey ve batı kesimleri ise plato ve basık dağlık alanlardan oluşur. Kentin ortalama yükseltisi 650 metre olup, kuzeyindeki Acar ve Resulosman Dağı kütleleri 950-1000 metre; batısında ise 770 metre (Şeyh Mehmet Tepe) yükseltide kalker/marn karışımı basık tepelikler yer almaktadır. Şehrin güney kısımları ise Kilis ovasının devamı niteliğinde olan, Suriye topraklarına doğru alçalan düzlüklerden meydana gelmiştir (Şekil 1).

Kilis'te kentsel yayılmayı sınırlandıran faktörler fiziki ve beşeri faktörlerdir. Kentin kuzeyinde dağlık kütlenin yer alması ve eğim derecelerinin yüksekliği sınırlandırıcı bir faktör olmuştur. Batı kesimindeki alanda yer alan tepelikler de kentsel yayılımı sınırlandırıcı doğal faktör niteliğindedir. Kentin güneyi ve doğusu ise fiziki özellikler açısından sade görünümündedir. Ancak güney kısmında (kente 5 km uzaklıkta) Türkiye-Suriye sınırının uzanması kentsel yayılımı sınırlandıran beşeri faktörü meydana getirir. Kentin fiziki ve beşeri özellikleri kent formu ve dokusunu da etkilemiştir. Kilis kenti uzun yıllar düzlük topografyada dairevi formunu korurken günümüzde kuzey ve batıdaki fiziki engeller ve güneydeki sınır engeli sebebiyle dairevi form değişmiş ve doğuya doğru kentsel yayılım hızlanmıştır. Ancak kentsel büyüme son yıllarda batıdaki tepelik alanlara ve kuzeydeki dağlık sahalara doğru yayılma eğilimindedir.

Kentsel gelişim ve nüfuslanma açısından ulaşım fonksiyonu önem arz etmektedir. Kilis'in gelişimi ve nüfuslanma sürecinde ulaşım fonksiyonunun etkisi kuvvetli bir şekilde hissedilmektedir. Kilis, Cumhuriyet öncesinde Halep merkezli kervan yollarının güzergâhı olması sebebiyle (Kilis-Halep arası 60 km) ticari açıdan canlı ve önemli bir nüfus toplanma alanıdır.

Ancak Türkiye-Suriye sınırının çizilmesi Halep'e ulaşım fonksiyonunu zayıflatmış ve Kilis ulaşım fonksiyonunu kaybeden bir şehir olarak nüfus artış hızını kaybetmeye başlamıştır. Kilis kenti bugün ulaşım bağlantılarının zayıf kaldığı bir çıkmaz sokağa benzetilebilir. Doğuda standardı yüksek Kilis-Gaziantep karayolu (60 km) ile Gaziantep şehrine; batıda ise yoğunlukla tek gidiş-tek geliş yol ile Gaziantep'in İslahiye ilçesi (80 km) ve Antakya'ya (145 km) ulaşım sağlanmaktadır. Kilis'in sadece Gaziantep ile komşu olması ve sınır kenti olması ulaşım kavşak noktası olmasını mümkün kılmamaktadır.

Türkiye'de kentleşme politikalarından çıkarılan yasalardan ve uygulamalardan hareketle merkezîyetçi yaygınlaştırma politikasını takip ettiği söylenebilir (Canpolat, 2019). Dolayısıyla kentler cazibe merkezleri haline getirilerek nüfus toplanma ve çekim merkezleri haline getirilmiştir. Kilis kenti de etki sahası sınırlı olsa orta ölçekli kentsel fonksiyonların geliştiği merkezlerden biridir. Kentleşmeye bağlı gelişme ve büyüme de nüfus artırıcı bir etki yapmaktadır. Kilis 2013 yılı İl Gelişmişlik Endeksine göre 5. Grup iller arasında, 70. sırada yer almaktadır (Gül ve Çevik, 2015).

Yöntem ve Amaç

Çalışmada Kilis kent nüfusunun temel demografik değişimleri ile bu değişimlerde etkili olan faktörler coğrafi bakış açısıyla analiz edilmiştir. Cumhuriyet öncesi nüfus verilerine 16. Yüzyılda Tahrir Defterlerinden, 17. Yüzyılda Evliya Çelebi Seyahatnamesinden ve 19. Yüzyıl verilerine de Halep Vilayet Salnamelerinden ulaşılmıştır. Cumhuriyet sonrası nüfus verileri ise (1927-2019) TÜİK'ten elde edilmiştir. Kentsel nüfusun mekânsal dağılışı için mahalle bazında nüfus dağılışı verileri, eğitim, konut ve işyeri sayıları temin edilerek tablo ve grafikler oluşturulmuştur. Ham verilerden elde edilen bu bulgular mekânla ilişkilendirilerek coğrafi izahlarda bulunulmuştur. Yaş gruplarına göre dağılım, doğurganlık, kaba doğum, kaba ölüm, doğal nüfus artışı, evlilik ve boşanma verileri de kullanılarak kentin sosyo-ekonomik yönleri değerlendirilmiştir. Ayrıca farklı yöntemlerle hazırlanan Kilis kenti için nüfus projeksiyonları oluşturulup, gelecek için nüfus ön görülerinde bulunulmuştur.

Çalışmada temel demografik bileşenlerin kentsel ölçekte resmi istatistik ve arazi gözlemleri ile birlikte sentezlenmesi yolu izlenmiştir. Elde edilen veri ve bulgular tablo, grafik ve tematik haritalara dönüştürülerek organize bir şekilde sunulmuştur.

Araştırmadaki sınırlılıklar ise kente yönelik göç verilerinin bulunmaması, yakın dönemlere ait bazı verilerin ise analiz için kısa bir zamanı kapsamaması, kent nüfusunun iktisadi faaliyet kollarına dağılışına yönelik güncel verilerin bulunmamasıdır. TÜİK'in 2011 yılından itibaren milli gelir, işsizlik, işgücü ve istihdam gibi verileri illere göre değil, bölgelere göre açıklaması da kentsel nüfus çalışmalarının zorlukları arasında yer alır.

Kilis yerleşme açısından birçok medeniyete ev sahibi yapmış tarihi bir kenttir. Dolayısıyla yerleşmenin ana formu ve dokusu tarihi yapı üzerine kuruludur. Kentin sıkışık bir düzende yer alması nüfus yoğunluğunun da artışı beraberinde getirmiştir. Kentin nüfus artışında uzun zamandan beri etkili olan faktör ise ticaret olmuştur. Ticari fonksiyonun artış gösterdiği zamanlarda nüfus artışı da doğru orantılı olarak artış göstermiştir. Kentin il merkezi oluşu da kamusal yatırımlarla kentin büyümesine ve nüfus artışına etki eden faktörlerdendir. Günümüzde 100 bini aşmış nüfusuyla kent, orta büyüklükte bir şehir halindedir. Ayrıca 2011 yılında Suriye iç savaşından kaçan sığınmacıların etkisiyle nüfus taşıma kapasitesinin üzerinde nüfus barındıran bir kentsel alan haline gelmiştir. Ancak çalışmada verilen sayısal verilere Suriyeli sığınmacı nüfus dâhil edilmemiştir. Nüfus çok hızlı değişken bir yapıda olduğu için yapılan çalışmaların da belirli zamanlarda yenilenmesi gerekmektedir. Kilis kenti ile ilgili nüfus çalışmalarının da henüz bilimsel olarak ele alınmaması böyle bir çalışmanın yapılmasını teşvik etmiştir.

Bulgular

Nüfusun Gelişimi

Şehirler küçük bir sahada, büyük nüfus kitlelerinin birlikte bulunduğu, geçimini temin ettiği yerleşmelerdir. Ancak şehirler çevrelerinden izole edilmiş yerleşmeler de değildir. Yakın çevre ve hinterlandları ile sıkı ekonomik ilişkileri bulunan insan topluluklarının yığılma sahalarıdır. Bu bakımdan denilebilir ki, bir şehrin büyüklüğü ve önemi; genellikle onun tesir sahasının, bilhassa iktisadi etki sahasının genişliği ve önemi ile orantılıdır. Şehirler aynı zamanda çevresindeki kırsal alanlardaki halkın ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere sahip bulunmaktadır. Hiçbir şehir kendi kendine yeterli değildir. Şehir, çevresindeki sahaların çeşitli hizmetlerin odağı durumundadır. Çeşitli hizmetleri ile şehir, çevresindeki sahayı dolaylı ve dolaysız olarak etkilemektedir. Bu hizmetler şehir dışında ne kadar uzaklara yayılır ise, şehrin önemi o derece büyüktür (Göney, 1977: 1-3). Buna göre Kilis kentinin etki sahasının dar olması, kırsal kesimde yer alan nüfusun da azalması kenti besleyen nüfus potansiyelini olumsuz etkilemektedir.

Kilis kenti nüfus gelişimini dönemlere ayırarak incelemek konuya daha sistematik yaklaşımı sağlayacaktır. Farklı medeniyetlerde var olmuş Kilis kenti uzun yerleşim tarihi sebebiyle nüfus gelişimi açısından karakteri birbirinden farklı birçok döneme ayrılabilir. Cumhuriyet öncesinde nüfus verilerinin sınırlı olması sebebiyle değerlendirmeler daha genel hatlarıyla yapılmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde ise verinin ulaşılabilir ve somut bilimsel metotlarla elde edilmesi nüfus gelişim dönemlerinin daha gerçekçi ortaya konulmasını sağlamıştır. Bu nedenle Kilis kenti nüfus gelişiminde Cumhuriyet öncesi dönem, Cumhuriyet sonrası 1920-1950 arası dönem nüfusun durağan seyrettiği dönem (durağan artış dönemi), 1950-1980 nüfusun hızlı şekilde artış gösterdiği dönem (dinamik artış dönemi), 1980 sonrası dönem ise nüfusun tekrar durağanlaştığı dönem (ikinci durağan artış dönemi) olarak ayrılabilir.

Kilis'in Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden 3 yıl sonraki (1519) verilerine göre Kilis 1300 nüfusu ile kasaba görünümündedir. Elde edilen 1590 nüfus verisine göre yıllık nüfus artış hızı % 11,20 ile nüfus 2880 kişiye ulaşmıştır (Yıllık Hazırlama Komitesi, 1998). Nüfus artışıyla beraber Kilis'in çevresine göre merkezileştiği ve kırsalın pazar yeri haline geldiği ifade edilebilir. Dolayısıyla bu artış Kilis yerleşmesinin şehrsel özelliklerini tetikleyici rol üstlenmiştir. 17. Yüzyıl nüfusuna ilişkin bilgiler ise Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yer almaktadır. Yüzyılın ikinci yarısına ait olan (1661) veriye göre Kilis şehri nüfusu 23.300 kişidir. Yaklaşık 70 yıllık zaman periyodunda Kilis nüfusu 8 kat artış göstermiştir (Tablo 1). Bu veri Kilis kentinin tam bir merkezîyet kazandığının göstergesidir. Artık Kilis çevresinden göç alan, kırsalın pazar yeri ve Halep çıkışlı veya varışlı kervanların uğrak yeri haline gelmiştir.

Tablo 1: Cumhuriyet Öncesi Dönem Kilis Kentinde Yıllara Göre Nüfus Gelişimi (1519-1902)

Yıllar	1519	1590	1661	1800	1868	1871	1876	1886	1895	1902
Nüfus	1300	2880	23300	28674	24534	22805	23600	20500	21675	23500
Y.N.A.H %	-	11,2	29,44	1,48	-2,29	-24,36	6,85	-14,08	6,19	11,55

Kaynak: İncili, 2013

19. yüzyıla gelindiğinde Kilis nüfusuna ait veriler daha da çeşitlenmiştir. Osmanlı Devletinde ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmış olsa da Halep Eyaletinde nüfus sayımı yapılmamıştır (Akbal, 1951: 57-60). Yine Aralık 1848 yılında eyaletin ve kazalarının nüfus sayımı yapılması için Halep Valisi Kamil Paşa'ya buyrultu gönderilmiş ise de, sayımın yapıp yapılmadığı öğrenilememiştir (Güzelbey, 1992: 9). Yüzyılın ikinci yarısında ancak Halep Vilayet Salnamelerinde nüfus ile ilgili verilere ulaşılmıştır. Ancak bazı yıllardaki sayılar birbirinin aynısı olup tekrarlanan şekildedir. Bu nedenle nüfus verilerinin farklı kaydedildiği yıllar tercih edilerek kullanılmıştır. Halep Vilayet Salnamelerinde Kilis ile ilgili kazanın toplam nüfusu yer alıp bunun yanında şehirdeki konut sayıları verilmiştir. Konut sayılarından hareketle hane sayısı 5 rakamıyla çarpılarak muhtemel kentsel nüfusa ulaşılmıştır. Nitekim katsayıda "5" rakamı birçok araştırmacı

tarafından benimsenmiştir (Gümüşçü, 2001: 146). 1661 yılından 1800 yılına kadar nüfusun artış hızının düştüğü (% 1.48) ifade edilebilir. Nitekim 19. Yüzyıl verilerine bakıldığında zaman zaman şehir nüfusunun azaldığı veya durağan hale geldiği görülmektedir (Tablo 1). Nüfusun durağan hale gelmesi kentin nüfus taşıma kapasitesine de yaklaşıldığını gösterir. Ancak bu yüzyılda var olan kıtlık, salgın hastalıklar, iç isyanlar ve savaşlar nüfus artış hızlarını etkileyen önemli olaylar olmuştur.

Tablo 2: Kilis Kentinde Nüfusun Gelişimi, Cinsiyet Oranları ve Nüfus Artışı (1927-2019)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı	Nüfus Artış Oranı %		İl Nüfusu	Kent'in İl Nüfusuna Oranı
					Dönemler	Kilis Kenti		
1927	11477	11191	22668	103	-		45765	49,53
1935	12672	11960	24632	106	1927-1935	8,66	56093	43,91
1940	13485	13073	26558	103	1935-1940	7,82	59775	44,43
1945	13647	13401	27048	102	1940-1945	1,85	62419	43,33
1950	13885	13665	27550	102	1945-1950	1,86	62329	44,20
1955	15079	14885	29964	101	1950-1955	8,77	63948	46,86
1960	16669	16336	33005	102	1955-1960	10,15	67382	48,98
1965	19341	18754	38095	103	1960-1965	15,42	75092	50,73
1970	21777	21661	43438	101	1965-1970	14,02	83913	51,77
1975	28243	25812	54055	109	1970-1975	24,44	92759	58,27
1980	29024	29311	58335	99	1975-1980	7,92	95419	61,14
1985	29872	30004	59876	100	1980-1985	2,64	101818	58,81
1990	44380	38502	82882	115	1985-1990	38,42	121752	68,07
2000	35246	35424	70670	99	1990-2000	-14,73	114724	61,60
2007	38322	39384	77706	97	2000-2007	9,96	118457	65,60
2008	38903	39795	78698	98	2007-2008	1,28	120991	65,04
2009	39991	40551	80542	99	2008-2009	2,34	122104	65,96
2010	40523	41586	82109	97	2009-2010	1,95	123135	66,68
2011	41899	42285	84184	99	2010-2011	2,53	124452	67,64
2012	42557	42562	85119	100	2011-2012	1,11	124320	68,47
2013	44351	45071	89422	98	2012-2013	5,06	128586	69,54
2014	44794	45533	90327	98	2013-2014	1,01	128781	70,14
2015	46175	47091	93266	98	2014-2015	3,25	130655	71,38
2016	46119	47103	93222	98	2015-2016	-0,05	130825	71,26
2017	48525	49220	97745	99	2016-2017	4,85	136319	71,70
2018	49955	50720	100675	98	2017-2018	3	142541	70,63
2019	51660	52223	103883	99	2018-2019	3,19	142490	72,91

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımları (1927-2000); TÜİK ADNKS Nüfus İstatistikleri (2007-2019)

1927-1950 arası dönem nüfusun durağan seyrettiği dönem (durağan artış dönemi) olarak ifade edilebilir (Tablo 2 ve Şekil 2). 1927 yılı Genel Nüfus Sayımları sonuçlarına göre Kilis kent nüfusu 22.668 kişidir. Bu nüfusuyla Kilis, Türkiye'nin 22. büyük şehridir (Kesici, 1992). 1902 yılı elde edilen nüfus bilgilerine göre 1927 yılında bir gerilemenin olduğu görülmektedir (Tablo 1-2). Bu durum üzerinde, I. Dünya ve Kurtuluş savaşı (1914-1922) esnasında doğumların az, ölümlerin fazla gerçekleşmesi sonucu, 1940-1945 döneminde ana-baba olma çağındaki nüfus eksikliğinin yanı sıra, bu yıllarda II. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu olumsuzlukların etkili olduğu şüphesizdir (Özgür, 1998: 12). Ancak konuya ekonomik olarak bakmakta gerekmektedir. Çünkü Kilis uzun yıllar Halep ile bağlantısı sayesinde nüfusunu korumuş önemli bir merkezdir. Ancak 1921 yılında Türkiye-Suriye sınırının çizilmesiyle Kilis, Halep ile olan sıkı ilişkisel ağını kaybetmiştir. Ayrıca kenti besleyen kırsalı da Suriye toprakları içerisinde kalmıştır. Bu durum nüfus kaybına sebep

olmuştur. Dolayısıyla bir yandan yönetim bölgesindeki daralma, yanı başındaki Gaziantep'in önemli bir merkezîyet kazanarak Kilis'in ekonomik etki bölgesini daraltması bu dönemde kentin nüfus potansiyelini etkilemiştir. Nitekim Türkiye'de birçok kentin nüfusu hızlı artış gösterirken Kilis kenti nüfusu nisbi olarak gerilemiştir. Bu gerileme sebebiyle 1950 sayımlarında Kilis 42. büyük şehir durumuna düşmüştür (Kesici, 1992).

Şekil 2. Kilis Kenti Nüfus Gelişimi (1927-2019)

1950-1980 nüfusun hızlı şekilde artış gösterdiği dönem (dinamik artış dönemi) olarak görülmektedir (Tablo 2 ve Şekil 2). Türkiye genelinde olduğu gibi, Kilis'te de yıllık nüfus artış hızının yükseldiği görülmektedir. Bu dönemdeki artışın temel nedeni II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve dolayısıyla da seferberlik koşullarının ortadan kalkması sonucu, silahlıta alınan erkeklerin evlerine dönmesiyle evlenmelerin ve doğumların artmış olması iken; diğer taraftan da ekonomik, sosyal ve sağlık alanında başlayan olumlu gelişmelerdir (Doğanay, 1997; Tandoğan, 1998; Özgür, 1998).

Kilis'te bu dönemdeki nüfus artışının sebebi kentin ticari aktivitesinin yeniden yükselmesi birinci derecede etkili olmuştur. 1950'li yıllarla birlikte, özellikle de 1960'dan sonra, sınırın mayınlanmasıyla (1958) artan gayri resmi sınır ticaretine bağlı olarak oluşan yüksek ticari kapasite şehre canlılık getirmiştir (Kesici, 1992: 250-251). Bu olayda Kilis'in potansiyelinin ticari aktiviteye bağlı olduğunu bir kez daha göstermiştir. Özellikle nüfus artış oranında 1970-1975 döneminde % 24,44'lük değere ulaşılması artan ticari aktiviteyle ilişkilidir. Kentteki yüksek ticari aktivite kırsaldaki nüfusu kente çeker bir özellikte göstermiştir. Tabloda (2) da görüldüğü gibi bir önceki dönemde %51 olan kentin il nüfusuna oranı 1970-1975 döneminde %58'e yükselmiştir. Bu durum kırsaldan kente göçün bir göstergesi olmuştur. 1978 yılında sıkıyönetim ilanı ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin gayri resmi sınır ticaretine son vermesiyle nüfusun dinamik artış dönemi son bulmuştur.

1980 sonrası dönem nüfusun tekrar durağanlaştığı dönem (ikinci durağan artış dönemi) olarak görülür. 1980-1985 döneminde nüfus artış oranının % 2,64'e düştüğü görülmektedir. Bu sert düşüş Kilis'in ticari aktivitesini kaybetmesiyle alakalıdır. Ancak bu dönem içinde 1985-1990'da % 38,42'lik bir artış oranı görülmektedir (Tablo 2). Bu artış oranı suni yaşanmış bir artış oranı olarak izah edilebilir. Çünkü 1990 sayım yılında Kilis'in il olma ihtimali dillendirildiğinden nüfus sayımında çok sayıda kişi diğer illerden şehre geçici olarak taşınarak nüfusun olduğundan fazla gösterilmesi sağlanmıştır. 1995 yılında il statüsüne kavuşan Kilis'te kamusal hizmetlerin artış göstermesi sebebiyle 2000 sayımında, 1990 sayımına göre artış görülmesi beklenirdi. Ancak 1990 nüfus sayımında suni artış sağlandığından dolayı, il statüsüne kavuşmuş olmasına rağmen, 2000

sayım yılında ciddi bir azalış görülmüştür. Nitekim 1990-2000 döneminde nüfus bir önceki döneme göre % -14.73 oranında azalmıştır (Tablo 2). Suni artışın diğer tespiti ise sayım yıllarındaki cinsiyet oranından izlenebilir. 1990 yılında cinsiyet oranının 115 olarak görülmesi sayım günü diğer illerden getirilen erkek nüfus ile açıklanabilir. Kentin il nüfusuna oranına bakıldığında yine dışardan getirilen nüfus kentsel nüfus içerisinde gösterilmesi sebebiyle suni yükseklik görülmüştür. Dolayısıyla durağan dönem içerisinde 1990 yılındaki suni nüfus artışı kentin gerçek durumunu yansıtmadığı için göz ardı edilmiştir. 2007 yılında il olmanın getirmiş olduğu yatırımlar ve Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nin kurulması nüfus artışını tekrar hızlandırmıştır. Bu dönemde Türkiye-Suriye ilişkilerindeki iyileşme ve ticari aktivite (2005-2010) Kilis'te tekrar ticaretin canlanmasına sebep olmuş ve nüfus artışına yansımıştır. Ancak 2011 Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Kilis'te yeniden ticari aktivite azalma göstermiştir. 2011 yılından sonra Kilis nüfus seyrinde Suriye iç savaşının etkileri kuvvetli hissedilmiştir. Kilis'in Suriyeli sığınmacı göçüne yoğun bir şekilde maruz kalması artan sığınmacı nüfus için daha fazla kamu çalışanına (öğretmen, polis, özel güvenlik vb.) ihtiyaç duyulması anlamına gelir. Dolayısıyla 2011 yılından sonra sığınmacı nüfusa odaklı artışlar yaşanmıştır. 2016 yılı bu dönem içerisinde önemli bir yer tutar. Bu yıl, Kilis'e Suriye tarafından roket atılması sonucu göç yaşanmasına sebep olmuş ve nüfus artış hızı negatif değerlere düşmüştür. Ancak sonrasında Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Askeri harekâtlarıyla var olan sıkıntılı durum sona ermiş ve nüfus artış hızı tekrar artış göstermiştir. Ancak bu artışta bahsedildiği üzere kentteki kamu görevlileri etkili olmuştur.

Kilis kenti cinsiyet oranlarında 1980 yılına kadar erkek nüfus fazla iken 1980 sonrasında genel olarak kadın nüfus fazlalığı söz konusudur (Tablo 2). İş olanaklarının az olduğu kentlerde genellikle kadın nüfus fazlalığının görülmesi Kilis'te de iş olanaklarının azlığını açıklar. Kentin il oranına nüfusuna bakıldığında ise yükselme eğilimi görülebilmektedir. 1927 yılı Türkiye'de kentsel nüfus oranı %25 iken Kilis'te bu oran %49,53'tür. 2012 yılı Türkiye'de kentsel nüfus oranı %77 iken Kilis'te %68,47 olmuştur (Tablo 2). Buna göre Kilis'te kentleşme hızı Türkiye ortalamasından daha düşük seyretmiştir.

Gelecekte Kilis kent nüfusu durağanlığını sürdüreceği gibi görülmektedir. Kent nüfusu üç modelin ortalamasına göre 2050 yılında yaklaşık 185 bin olarak ön görülmektedir. Üç modelden en yüksek olanı 2050 yılında 233.506 nüfusu ön gören geometrik artış modelidir. En düşük ise iller bankası modeline göre olup nüfus 141.419 olarak ön görülmüştür (Şekil 3). Kilis'in gelecekteki kent nüfusunu tahmin etmek gerçekten çok zordur. İşin içerisinde Suriye denkleminin olması ve bu durumun da şu an için belirsizliği Kilis'in gelecekteki durumunu ve nüfusunu etkileyecektir. Şunu da söylemek gerekir ki bugün Kilis kent nüfusu Suriyeli sığınmacı nüfus ile birlikte düşünüldüğünde 200 bin civarındadır. Bu rakam kentin nüfus taşıma kapasitesi ve alt yapısı hakkında önemli bir veriyi de meydana getirmektedir.

Şekil 3. Kilis Kent Nüfusu Projeksiyonları (2025-2050)

Nüfus Hareketleri

Nüfus hareketleri doğum, ölüm ve göç olaylarını kapsayan temel demografik konulardandır. Eğer göç olayları hesaba katılmazsa bir yerdeki doğumlar ile ölümler arasındaki fark doğal nüfus artış oranını verir. Doğumlar ile ölümler arasındaki fark nüfus artışında etkili olan temel belirleyicilerdir. Ayrıca doğum çağında kabul edilen kadın nüfus sayısı, toplam doğum sayıları ve doğurganlık hızı nüfusun hareket ve artışında önemli ipuçları verir. Nüfusun göçlerle birlikte hareket kazanması ise bazı yerleşmelerde nüfusun yoğunlaşmasına, bazı alanlarda ise nüfusun seyrekleşmesine sebep olur. İşte doğumlar ve ölümler dışında göçlerle de nüfusun değişimine genel nüfus değişimi adı verilmektedir. Günümüzde ulaşım faktörünün hızlı ve güvenli oluşu özellikle kentlerde genel nüfus değişimini ön plana çıkarmaktadır.

Tablo (3) incelendiğinde nüfus artışına paralel olarak 15-49 yaş kadın nüfusu da artış göstermektedir. Ancak bu artışa rağmen toplam doğum sayılarında düşüşler görülmektedir. 2000 yılında 15-49 yaş kadın nüfus 12.430 olup toplam doğum sayısı 2813 iken 2018’de 26.765 kadın nüfus olup toplam 2347 doğum görülmüştür. Bu düşüş doğurganlık hızlarında da kendini göstermektedir. 2000 yılı doğurganlık hızı %226; 2014’de %102; 2018’de ise %88’e gerilemiştir. Doğurganlık hızındaki düşüş kentleşme, kadın nüfustaki çalışma oranının artışı ve çekirdek aile tipine doğru yönelimden kaynaklanmaktadır. Son yıllarda Kilis’in kamu sektörüne yönelik göç alması kentte geleneksel geniş aile tipinden ziyade çekirdek aile tipinin artış göstermesinde etkili olmuştur. Bu yapı da doğurganlık hızındaki hızlı düşüşü meydana getirmiştir.

Tablo 3: Kilis Kentinde Doğumlar, Ölümler ve Doğal Nüfus Artış Oranı (2000, 2014, 2018)

Yıllar	15-49 Kadın Nüfus Sayısı	Toplam Nüfus	Doğum Sayısı	Ölüm Sayısı	Doğurganlık Hızı %	Kaba Doğum Hızı %	Kaba Ölüm Hızı %	Doğal Nüfus Artış Oranı %
2000	12430	70670	2813	550	226	39,8	7,8	32,0
2014	24189	90327	2456	603	102	27,2	6,7	20,5
2018	26765	100675	2347	607	88	23,3	6,0	17,3

Kaynak: TÜİK, Doğum, Ölüm ve Nüfus İstatistikleri (2000, 2014, 2018); 2000 Genel Nüfus Sayımı (Kilis)

Doğum ve ölümler arasındaki farktan hareketle Kilis kenti doğal nüfus artış oranı 2000 yılında %32; 2014 yılında %20,5; 2018 yılında ise %17,3 olmuştur (Tablo 3). Doğum sayılarındaki düşüş doğal nüfus artış oranındaki düşüşü de meydana getirmiştir. 2013-2014 dönemi nüfus artış oranı %10,01 olarak gerçekleşmişti. Ancak 2014 doğal nüfus artış oranı ise %20,5'dir. Bu durumda Kilis'in dışa göç verdiği anlaşılır. 2017-2018 dönemi nüfus artış oranı %30 olarak görülmüştü. Ancak 2018 yılı doğal nüfus artış oranı ise %17,3'tür. Bu durumda Kilis'in diğer illerden göç aldığı sonucuna ulaşılabilir.

Birçok bilimin araştırma konuları içerisinde yer alan göç olgusu, özellikle nüfusun dağılışı üzerinde belirleyici olması ile neden ve sonuçları itibariyle coğrafyanın da öncelikli inceleme alanlarından biridir. Nitekim göçler, yerleşmelerin nüfuslarını etkilediği gibi nüfusun demografik yapısında da önemli değişikliklere neden olabilmektedir. Nüfusun; devamlı yaşam bölgelerini kişisel, aileler ve gruplar halinde terk edip, geçici ya da sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesi (Doğanay, 1997) şeklinde tanımlanabilecek olan göç; bir taraftan nedenleri, diğer taraftan da hem göç alan, hem de göç veren bölgelerdeki sonuçları itibariyle önemle üzerinde durulması gereken bir olgudur (Doğanay ve Orhan, 2014: 12).

Şekil 4. Kilis İli Dönemlere Göre Net Göç Hızı

Göç nüfus hareketlerinde dinamizmi sağlayan bir bileşendir. Günümüzde göç; hızlı, rahat ve güvenli yapıldığı için nüfus hareketliliği de artmıştır. Dolayısıyla göç, toplumu ve mekânı değiştiren bir faktör olarak coğrafya çalışmalarında oldukça önem arz etmektedir. Kilis'te göç, uzun tarihi boyunca ticari aktivitelere bağlı olarak artış veya azalışlar göstermiştir. Ticaret fonksiyonunun zaman zaman zayıflaması nüfusa istihdam yaratmadaki yetersizlikleri beraberinde getirerek Kilis kenti göç vermiştir. Grafikte (Şekil 4) son 20 yıllık periyottaki Kilis ili göç hızları incelendiğinde çoğunlukla göç hızlarının negatifte seyrettiği görülmektedir. Bu oranlar Kilis'in nüfus tutma kapasitesinin düşüklüğünü gösterir. Ancak 2016 yılından itibaren kentte artan kamu görevlileri göç oranlarının yükselmesini sağlamıştır. Ancak şu ifade edilebilir ki hala yeteri kadar istihdam yaratmada yetersiz kalan Kilis halkı özellikle iş imkânlarının yüksek olduğu kentlere doğru göç etmektedir.

Şekil 5. 2019 Yılı Kilis İlının Diğer İllerden Aldığı Göç ve Verdiği Göç Nüfus Haritası (TÜİK, Nüfus Verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır)

Haritada (Şekil 5) görüleceği üzere Kilis ili en fazla göçü yakın çevre illerden almaktadır. Özellikle Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa bu iller arasındadır. Bu illerden gelen göç üzerinde üniversite öğrencilerinin etkisi önemlidir. İstanbul'dan alınan göçün yüksek olması ise önceden göç etmiş ailelerin tekrar Kilis'e geri göçü ile açıklanabilir. 2019 yılı verilerine göre toplam 6515 kişi Kilis iline göç etmiştir. Kilis'in 2019 yılı verdiği göçlere bakıldığında ise en fazla göçün yakın iller olan Gaziantep, Antakya ve Şanlıurfa; turizm merkezleri olan Antalya, Mersin, İzmir ve Muğla; iş imkânlarının fazla olduğu ve ağ sistemleriyle göçün hızlandığı İstanbul yer almaktadır. 2019 yılındaki toplam Kilis'ten diğer illere göç eden nüfus 8843 kişi olmuştur. Bu göçler yukarıda da ifade edildiği üzere çoğunlukla ekonomik sebepli göçlerdir.

Şekil 6. 2019 Yılı Kilis İlının Doğum Yerine ve İkamet Yerine Göre İller Bazında Dağılışı (TÜİK, Nüfus Verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır)

Kilis ili nüfusuna kayıtlı olup diğer illerde yaşayan kişi sayısına bakıldığında Kilis'in çok fazla göç verdiği görülür. Toplam 210.333 kişi Kilis nüfusuna kayıtlı olup diğer illerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Eğer Kilis göç vermeseydi bugün nüfusu 350 bin olacaktı. En fazla göç verilen il coğrafi yakınlık sebebiyle Gaziantep olmuştur. Toplam 110.389 Kilis nüfusuna kayıtlı kişi Gaziantep ilinde yaşamını sürdürmektedir. Yani Kilis kentinde yaşayan kişi sayısı kadar nüfus Gaziantep'e göç ederek orada yaşamını sürdürmektedir. Gaziantep'e olan göç üzerinde coğrafi yakınlık, ulaşımın kolay sağlanması, iş olanakları ve kültürel bağların fazlalığı etkili olmuştur. Göçün yoğunlaştığı diğer bir il 40.971 kişi ile İstanbul'dur. İstanbul'a yoğun göç sebepleri arasında ise iş olanakları ve hâlâ etkisini sürdüren hemşericilik göç üzerinde etkili olmaktadır. Kilis'ten göç eden nüfusun büyük kısmının İstanbul'da Yenibosna ve Şirinevler semtlerine yönelmesi buradaki ağ sisteminin oluşmasını sağlamıştır. Bu faktör göçü teşvik edici bir sistem oluşturmuştur. Göçün

yöneldiği diğer iller ise yine coğrafi yakınlık sebebiyle Hatay (7171 kişi) ve Adana (5599 kişi) illeridir. Ayrıca turizm merkezleri olan Mersin, Antalya ve İzmir ile daha çok öğrenci göçünün yoğun yaşandığı Ankara Kilis'in yoğun göç verdiği alanlardır (Şekil 6).

Kilis'te yaşayan nüfus içerisinde başka illere kayıtlı olan nüfus değerlendirildiğinde toplam sayının 23.896 kişi olduğu görülmektedir. Bu rakam Kilis'in verdiği göçle kıyaslanamayacak derecede düşük kalmaktadır. Harita (Şekil 6) incelendiğinde yine coğrafi yakınlığın etkisi hissedilmektedir. Gaziantep nüfusuna kayıtlı olup Kilis'te yaşayan kişi sayısı 7085'dir. Diğer yoğunluk gösteren iller ise Hatay (2707 kişi), Şanlıurfa (1861 kişi) ve Kahramanmaraş (1737 kişi)'tir.

Nüfusun Dağılışı

Nüfus ve mekân ilişkilerini ortaya koyabilmek için bir yerde bulunan nüfusu mekân parçalarına en doğru şekilde dağıtmak gerekir. 1590 yılı verilerine göre Kilis şehri 5 mahalleden ibaretti. Bugün isimleri tamamıyla farklı olan bu 5 mahalle şehrin nüvesi görevini üstlenmiştir. Bu tarihte mahallelere göre dağıtılmış nüfus yoğunluğuna bakıldığında en fazla yoğunluğun, şehrin en önemli anıtsal yapıtı Tekye (Canbolad Paşa) Caminin içinde bulunduğu ve cami-hamam-pazar üçlemesinin de bulunduğu ticari fonksiyonun merkezi konumundaki Tekye Mahallesinde (16. yüzyılda Kana Mahallesi) olduğu görülür. Diğer mahalleler ise nüfus olarak daha az yoğunlukta olan Nurettin (16. Yüzyılda Sübbat/Sibat Mahallesi), Mihali (XVI. yüzyılda Kibeliye), Karaali (XVI. yüzyılda Kızılcıca) ve Meşhetlik (XVI. yüzyılda Meşşata) Mahalleleridir (İncili, 2013).

Şekil 7. Kilis Kentinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (1935-2000-2019)

1935 yılı muhtemel nüfus dağılışında şehrin merkezi ve güney doğu kesimlerindeki mahallelerin küçük yüzölçümlü, bu mahalleleri çevreleyen dış mahallelerin ise büyük yüzölçümlü olduğu dikkati çeker. 32 mahallenin yer aldığı kentte Bölük, Şih Abdullah, Deveciler, Timurcular (Demirciler) ve Aşit dış mahalleler olup nüfusun yüksek olduğu görülür. Dış mahallelerin hem alan hem de nüfus açısından büyüklüğü kentsel gelişimin sürdüğünün göstergesidir. Bu mahallelere genellikle kırsaldan göç eden nüfusun yerleşmesi söz konusu olmuştur. Şehrin merkezi mahallelerinde ise yüzölçümü yanı sıra nüfusun da az olduğu görülmektedir. Bu azlık yüzölçümü küçüklüğüne bağlanabileceği gibi merkezi mahallelerde iş ve ticaret alanlarının yer alması konut sayısının düşük olmasına dolayısıyla nüfusun da az olmasına sebep olmuştur. Nitekim Hacııyas, Hacıgümüş, Nacaroglu, Hakverdi, Helvacioğlu, Hindioğlu, Kalaycılar, Ketenciler ve Nureddin mahallelerinde yüzölçümü küçüklüğü sebebiyle nüfus da azdır. İş ve ticaret alanlarının yoğunlaştığı Tekye, Büyükkütah, İnnablıkütah mahalleleri merkezi iş ve ticaret alanlarının yoğunlaşma alanlarını meydana getirmiştir. Merkezi iş ve ticaret alanları yakınındaki Çılak, Vaiz, Abdioymağı, Aslan mahallelerinde ise nüfusun arttığı dikkati çeker (Şekil 7). Nüfus sayılarının aksine nüfus yoğunlukları açısından değerlendirildiğinde ise merkez mahallelerin yüzölçümü küçüklüğü sebebiyle yoğunluğun yüksek olduğu görülür. Dış mahallelerde ise yüzölçümünün büyüklüğü nüfus yoğunluğunun düşmesine sebep olmuştur.

Kilis kentinde yerleşmeyi etkileyecek topografya etkisinin zayıflığı, mahalleleri birbirinden ayıracak fiziki faktörlerin olmaması, eski kent merkezinin çıkmaz sokaklarla karakterize oluşu ve kent tarihinin köklü olması çok mahalleli bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. 2000 yılı mahallelere göre nüfus dağılışında 70 mahallenin var olduğu görülmektedir. 1935 yılında dairevi olan kent formu 2000 yılında bozulmaya başlamıştır. 1935 yılında kentin dış mahalleleri olarak görülen Bölük, Şih Abdullah, Deveciler, Demirciler 2000 yılı nüfus dağılışı haritasında kentin merkezinde kalmış ve yüzölçümleri küçülmüştür. Kentin yeni dış mahalleleri Ekrem Çetin, Atatürk, Mücahitler, Kazım Karabekir, Şih Mehmet, Ebulüle ve Yavuz Sultan Selim olmuştur. Ayrıca 1991 yılında yerleşmeye açılan Öncüpınar Mahallesi, sınırdan yer alan Öncüpınar (Tibil) köyünün taşınması sonucu kentin dış mahallesini meydana getirmiştir. Kentin doğusunda ise Beşevler semti adı verilen Albay İbrahim Karaoğlanoğlu ve Doğan Güreş Paşa Mahallelerinin gelişim gösterdiği görülür. 2000 yılı mahallelere göre nüfus dağılışı haritasında yine dış mahallelerin yüzölçümü bakımından büyük ve nüfusça fazla oldukları görülmektedir (Şekil 7 - Tablo 4). Kentin iç mahallelerinde ise yüzölçümünün küçük ve nüfusun az olduğu görülür. Ancak bu merkez mahallelerde alanın küçüklüğüne bağlı olarak yoğunluğun yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4: Kilis Kentinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı (2000-2010-2019) ve Mahallelere Göre Konut ve Özel İşyeri Sayıları (1990-2015-2019)

Mahalleler	Toplam Nüfus			Nüfus Artış Oranı %		Konut Sayısı			Fark		İş Yeri Sayısı			Fark	
	2000	2010	2019	2000 2019	2010 2019	1990	2015	2019	2019 1990	2019 2015	1990	2015	2019	2019 1990	2019 2015
Abdioymağı	514	399	272	-47,1	-31,8	125	158	201	76	43	15	21	19	4	-2
Akpınar	565	480	332	-41,2	-30,8		160	194	194	34		49	45	45	-4
Albay İbrahim Karaoğlanoğlu	2358	2948	5572	136,3	89,0	340	1624	2119	1779	495	32	214	190	158	-24
Altınüzüm	642	643	474	-26,2	-26,3		269	328	328	59		112	111	111	-1
Aslan	407	323	197	-51,6	-39,0	215	122	150	-65	28	30	30	13	-17	-17
Aşit	978	1106	974	-0,4	-11,9	658	460	508	-150	48	72	130	118	46	-12
Atatürk	1687	2129	5015	197,3	135,6		2251	2878	2878	627		113	119	119	6
Barış	700	789	1295	85,0	64,1		451	556	556	105		59	62	62	3
Bilali Habeş	1728	1824	1858	7,5	1,9		543	738	738	195		64	75	75	11
Bölük	587	634	422	-28,1	-33,4	1366	217	271	-1095	54	135	11	10	-125	-1
Büyükkütah	503	320	247	-50,9	-22,8	124	211	282	158	71	485	716	631	146	-85
Canpolat Paşa	320	347	264	-17,5	-23,9		161	210	210	49		287	264	264	-23

Cumhuriyet	548	379	215	-60,8	-43,3		129	147	147	18		32	27	27	-5
Çaylak	404	408	284	-29,7	-30,4	137	145	201	64	56	20	50	47	27	-3
Demirciler	1184	1151	894	-24,5	-22,3	1450	372	484	-966	112	120	53	56	-64	3
Deveciler	783	865	571	-27,1	-34,0	1842	335	369	-1473	34	195	159	134	-61	-25
Doğan Güreş Paşa	1754	1974	2523	43,8	27,8		1097	1407	1407	310		137	195	195	58
Ebulüle	395	604	1264	220,0	109,3	156	632	881	725	249	30	75	157	127	82
Ekrem Çetin	3713	6614	13880	273,8	109,9		5327	7755	7755	2428		504	855	855	351
Fatih Sultan Mehmet	1300	1563	1624	24,9	3,9		431	628	628	197		29	75	75	46
Gaziler	484	437	352	-27,3	-19,5		179	225	225	46		18	20	20	2
Hacı Gümüş	223	0	152	-31,8	0	55	77	92	37	15	3	4	1	-2	-3
Hacı İlyas	199	0	127	-36,2	0	30	56	79	49	23	4	9	9	5	0
Hakverdi	527	540	359	-31,9	-33,5	149	230	246	97	16	66	107	111	45	4
Hasan Kamil Demirbaş	1685	1374	955	-43,3	-30,5		434	542	542	108		49	48	48	-1
Helvacıoğlu	1032	1590	2282	121,1	43,5	23	709	853	830	144	0	22	45	45	23
Hindioğlu	536	389	320	-40,3	-17,7	144	162	193	49	31	12	38	52	40	14
Hürriyet	1385	1364	999	-27,9	-26,8		469	539	539	70		88	99	99	11
İnnaplı Kütah	529	428	310	-41,4	-27,6	125	204	257	132	53	142	268	262	120	-6
İslambey	393	483	335	-14,8	-30,6		179	219	219	40		42	57	57	15
İsmet Paşa	4257	3991	3707	-12,9	-7,1		1448	1729	1729	281		334	385	385	51
İzzettin İyigün Paşa	1267	1198	876	-30,9	-26,9		477	527	527	50		118	130	130	12
Kanuni Sultan Süleyman	1885	1794	1537	-18,5	-14,3		529	664	664	135		128	113	113	-15
Karaali	670	693	477	-28,8	-31,2	179	238	313	134	75	8	29	37	29	8
Kartalbey	1141	1097	1035	-9,3	-5,7		441	521	521	80		71	89	89	18
Kazım Karabekir	1302	2312	5552	326,4	140,1		2109	3170	3170	1061		214	3465	3465	3251
Ketenciler	559	413	305	-45,4	-26,2	104	168	188	84	20	22	46	133	111	87
Maraşal Fevzi Çakmak	1637	1541	1219	-25,5	-20,9		533	671	671	138		73	98	98	25
Mehmet Rıfat Kazancıoğlu	0	600	7190	0,0	1098,3		2194	2799	2799	605		596	754	754	158
Mehmet Sanlı	0	3264	5221	0,0	60,0		1563	1924	1924	361		13	97	97	84
Mercidabık	804	802	575	-28,5	-28,3		318	376	376	58		69	76	76	7
Meşetlik	419	378	286	-31,7	-24,3	120	163	180	60	17	101	148	148	47	0
Mihali	425	501	337	-20,7	-32,7	257	171	208	-49	37	95	105	91	-4	-14
Muallim Rıfat Bilge	1110	1034	934	-15,9	-9,7		332	429	429	97		38	33	33	-5
Mullahamit	499	461	385	-22,8	-16,5	159	186	271	112	85	129	116	118	-11	2
Mücahitler	1031	1260	1314	27,4	4,3		398	513	513	115		28	47	47	19
Müslümanbey	766	947	848	10,7	-10,5		329	384	384	55		42	41	41	-1
Nacaroglu	366	399	298	-18,6	-25,3	101	147	179	78	32	5	1	6	1	5
Namık Kemal	1328	1387	997	-24,9	-28,1		530	614	614	84		50	64	64	14
Namık Ünler Paşa	1151	1251	1137	-1,2	-9,1		338	471	471	133		34	48	48	14
Necmettin Erbakan	0	0	3398	0,0	0		1087	2337	2337	1250		64	156	156	92
Nedim Ökmen	1942	2023	1577	-18,8	-22,0		679	866	866	187		86	108	108	22
Nurettin	273	0	153	-44,0	0	80	87	155	75	68	10	5	32	22	27
Okçular	668	682	535	-19,9	-21,6	190	222	281	91	59	4	26	18	14	-8
Osman Gazi	833	750	545	-34,6	-27,3		281	326	326	45		90	73	73	-17
Oylum	0	700	576	0,0	-17,7		258	332	332	74		10	20	20	10
Öncüpınar	2098	1510	1351	-35,6	-10,5		434	601	601	167		11	20	20	9
Polat Paşa	1495	1454	1153	-22,9	-20,7		471	629	629	158		29	40	40	11
Saraç Mehmet Çavuş	1408	1480	1282	-8,9	-13,4		477	670	670	193		46	85	85	39
Şehit Sakıp	1233	1550	1096	-11,1	-29,3	335	626	649	314	23	101	267	272	171	5
Şehitler	656	602	432	-34,1	-28,2		258	271	271	13		121	165	165	44
Şih Abdullah	1365	1539	1033	-24,3	-32,9	2713	474	576	-2137	102	515	55	69	-446	14

Şih Ahmet	574	517	406	-29,3	-21,5		155	218	218	63		32	31	31	-1
Şih Mehmet	1205	1125	2073	72,0	84,3		667	1017	1017	350		92	133	133	41
Şihlar	238	276	189	-20,6	-31,5	206	104	138	-68	34	30	14	9	-21	-5
Şöhrabil	495	0	718	45,1	0		202	266	266	64		15	50	50	35
Tabakhane	383	333	264	-31,1	-20,7	60	138	172	112	34	10	30	45	35	15
Tekye	641	430	172	-73,2	-60,0	239	190	206	-33	16	570	416	413	-157	-3
Tırlıklı	412	441	213	-48,3	-51,7	297	164	194	-103	30	15	34	13	-2	-21
Vaiz	497	470	379	-23,7	-19,4	235	167	248	13	81	48	52	57	9	5
Yaşar Aktürk	0	4146	4991	0,0	20,4		1676	1758	1758	82		219	289	289	70
Yavuz Sultan Selim	825	973	908	10,1	-6,7	149	461	669	520	208	235	418	363	128	-55
Yedi Aralık	1351	1195	954	-29,4	-20,2		525	567	567	42		383	336	336	-47
Yeni	747	536	403	-46,1	-24,8	156	219	241	85	22	25	50	51	26	1
Zeytinli	666	643	474	-28,8	-26,3		247	297	297	50		24	29	29	5

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımı (2000), TÜİK, Nüfus İstatistikleri (2010-2019); TÜİK, Konut ve İşyeri İstatistikleri (1990, 2015, 2019)

Kilis kent nüfusu 2000 yılı sonrasında farklı dinamiklerle şekillenerek dağılışı göstermiştir. Bu süreçte kente yeni mahalleler eklenerek kentsel alan büyümüş ve nüfuslanmıştır. Dış mahallelerin yüzölçümleri 2019 dağılışı haritasında (Şekil 7) görünenden daha büyük alanlara yayılmıştı. Ancak çalışmada ikamet edilen (meskûn) alanlar dikkate alınarak dış mahalleler sınırlandırılmıştır. Önceki dönemlerde de belirtildiği üzere bu dönemde de şehrin büyük nüfuslu mahalleleri dış mahaller olmuştur. İç mahallelerde ise hissedilir ölçüde nüfus kaybı yaşanmıştır. Bu durum iç mahallelerden dış mahallelere göçün bir göstergesidir. Özellikle bu değişim 2011 yılından sonra şekillenmiştir. Çünkü Kilis'e gelen Suriyeli sığınmacılar kentin iç mahallelerindeki konut alanlarını (eski evler/düşük kira bedelleri için) tercih etmişlerdir. Bu durumda iç mahallelerde oturan yerli nüfus dış mahallelerdeki yeni konut alanlarına doğru göç etmiştir. Bu durum kentte artan konut ihtiyacı, hızlı kentleşme ve alansal gelişmeyi zorunlu kılmıştır. İç mahallelerdeki sıkışık kent dokusu günümüz şartlarında ciddi trafik ve park alanı gibi sorunları da yarattığından dolayı bu mahallelerden daha geniş ve planlı mahallelere kayış başlamıştır.

Kentin iç mahallelerinde alansal gelişimin tamamlandığı ve nüfus taşıma kapasitesine ulaşıldığı görülmektedir. Gelişimi sürdüren mahalleler ise kentin dış mahalleleridir. Kentin kuzeybatısında yer alan üniversite çevresi nüfusun artış gösterdiği bir alan haline gelmiştir. Bu alanda Mehmet Sanlı, Atatürk ve Ekrem Çetin Mahalleleri nüfusun yüksek olduğu alanlardır. Bu mahallelerde toplu konut alanları, stüdyo daireler ve öğrenci yurtlarının inşa edilmesi nüfusun aglomera olmasını sağlamıştır. Bu gelişim ile kentsel yayılım şehrin batısına doğru büyüme eğilimi gösterebilecektir. Kentin batısında yükseltisi fazla olmayan tepelik alanlar ve sırtlar bir eşik oluşturmaya rağmen büyüme toplu konut alanları planlamasıyla Tahtalı Köyüne doğru ilerleyebilecektir. Kentin kuzey kısmında ise yine toplu konut alanları planlamasıyla kentsel büyüme Atatürk ve Mücahitler Mahallesinde devam edecektir. Ancak bahsedilen büyüme Resul Osman Dağı eteklerinde olacağından kent ortalama rakımı da yükselmiş olacaktır. Tabloda (4) her üç mahalledeki nüfus artışının yüksek seyretmesi kentin büyüme alanlarının olduğunu gösterir.

Kentin batısında yer alan Şih Mehmet Mahallesi yeni konut alanlarının inşasıyla gelişen bir mahalle olmuştur. Bu mahalle gelişimini Şeyh Mehmet Tepesine doğru sürdürmektedir. Bu tepede yer alan türbe ise halkın kutsallığına inandığı önemli bir noktadır. Muhtemelen bu nokta kentin sınırını meydana getirecektir.

Kentin güney kısmında yer alan Kilis Devlet Hastanesi ise Kazım Karabekir ve Ebulüle Mahallelerinde nüfus artışını sağlamıştır. Her iki mahalle de yeni konut alanlarının inşasıyla büyüyen alanlardır. Ebulüle Mahallesindeki nüfus artışı muhtemelen önümüzdeki yıllar daha da artış gösterecektir. Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nin Mercidabık Kampüsü ve yeni belediye binasının

inşasıyla birlikte bu mahallede yapılaşma hızlanacak ve yeni konutlarla nüfus artış gösterecektir (Şekil 7 - Tablo 4).

Kentin en önemli gelişme aksı ise doğu kesimi olup Kilis-Gaziantep yolu ekseninde gelişim görülmektedir. Yaşar Aktürk, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu ve Doğan Güreş Paşa Mahalleleri Eski Beşevler Sempti olarak ifade edilmektedir. Bu alan 2000 yılı nüfus dağılışı haritasında da önemli nüfus alanlarındandır. Hala gelişim sürdürerek kentin önemli nüfus yığılım bölgesini meydana getirmektedir. Yeni hastanenin inşası ise bu kesimi daha da büyütecek, özellikle Yaşar Aktürk Mahallesi nüfus artış gösterecektir. Necmettin Erbakan ve Mehmet Rıfat Kazancıoğlu Mahalleleri ise Yeni Beşevler Sempti olarak ifade edilmekte ve kentin yeni konut alanlarını bulundurmaktadır. Bu alanda arsa bedellerinin yüksek oluşu ekonomik gelir seviyesi yüksek olan nüfusun yoğunlaşma alanını da meydana getirmektedir (Şekil 7 - Tablo 4). Bu mahallelerin gelişimi verimli tarım alanlarına doğru olması kentin gelişim yönüne yapılan eleştirilere de sebep olmaktadır. Kentin doğusundaki bu mahallelerin daimi konut sınırından sonra mevsimlik kullanılan bağ evleri başlar ve Kilis-Gaziantep asfaltı boyunca, eskiden köy olan Oylum Mahallesi kadar, arsa ücretlerinin yüksek olduğu sayfiye meskenleri görülür.

Kilis kenti tek merkezli (monocentric) bir yapı göstermektedir. Merkezi iş sahasının bulunduğu Büyükkütah, Tekye ve Canpolat Paşa Mahalleleri, resmi kurum ve bankaların da yer alması nedeniyle önem arz eder. Bu tarihi mahallelerin dar ve sıkışık karakterde oluşu merkezi iş sahasının tıkanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle geniş iş alanlarına ihtiyaç duyan mağazalar (mobilya, beyaz eşya, kurumsal marketler) Yeni Beşevler semtine doğru kayış göstermektedir. Bazı kamu kurumlarının da (Adliye, PTT, Emniyet Müdürlüğü gibi) bu semte yakın oluşu kentte yeni bir merkezi oluşturmaya başlamıştır. Bu durumda tek merkezli kent yapısı, çok merkezli (polycentric) kent yapısına doğru evrilmektedir.

Nüfus dağılışındaki durumu desteklemek için mahalleler bazında konut ve işyeri sayılarındaki değişime de bakılabilir. Tablo (4) incelendiğinde nüfus artışı yüksek olan mahallelerde konut ve işyeri sayısının da hızlı arttığı görülmektedir. 1990-2019 yılı konut sayısı farklarında eksiye düşen rakamlar mahallelerin bölünüşünden (Bölük, Demirciler, Deveciler, Şih Abdullah) kaynaklanmıştır. 2015-2019 konut farklarında ise iç mahallelerde (Hacı Gümüş, Cumhuriyet, Hahverdi, Hacı İlyas, Tekye, Yeni, Meşetlik, Ketenciler gibi) konut artış farklarının düşük kalışı mahallelerin büyüme kapasitelerinin de tamamlandığını ortaya koyar. Oysa yukarıda da bahsedilen hızlı gelişim gösteren mahallelerde (Ekrem Çetin, Kâzım Karabekir, Atatürk, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Mehmet Sanlı, Necmettin Erbakan, Şih Mehmet, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu gibi) konut artışlarının yüksek olduğu görülmektedir.

İşyeri sayıları bakımından merkezi iş sahasının yer aldığı mahallelerde ve iç mahallelerde (Büyükkütah, Deveciler, Mihali, Şihlar gibi) iş yeri sayılarındaki azalışlar dikkati çeker. Kentin yeni gelişim alanları olarak ifade edilen mahallelerde (Kâzım Karabekir, Ekrem Çetin, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Mehmet Sanlı, Necmettin Erbakan, Şih Mehmet, Yaşar Aktürk, Ebulüle gibi) ise iş yeri sayılarında yüksek artışlar görülmektedir (Tablo 4). Kent içi ticaret alanlarının yer değiştirme hareketi iş yeri sayısı değişimi üzerinde etkili olmuştur. Özellikle iç mahallelerdeki azalmanın diğer bir sebebi ise sığınmacı nüfusun kayıt dışı olarak ticarethaneleri kiralamasından kaynaklanmaktadır.

Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Bir yerin nüfus özellikleri içinde cinsiyet/yaş yapısının durumu nüfusun büyüklüğü kadar önemli bir değişkendir. Bu yapının mevcut durumu ve gelişim süreci üzerinde doğal değişimin yanında, göçler de belirleyici olmaktadır. Sonuçta cinsiyet/yaş yapısı, toplumsal ve iktisadi duruma etki etmekte ve böylece coğrafi görünüm üzerinde, belirleyici değişkenlerden biri haline gelmektedir (Canpolat, 2019: 190). Bir bölgedeki nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı, demografik öneminin yanı sıra, sosyal ve ekonomik özellikler bakımından da büyük önem taşır (Koca, 2005).

Belirli bir nüfus içerisindeki 100 veya 1000 kadın başına düşen erkek sayısı (Tümertekin ve Özgüç, 2011: 272) olarak tanımlanan cinsiyet oranının belirlenmesi ve bilinmesi bu açıdan önem arz etmektedir. Ayrıca bir nüfus grubundaki yaş yapısının da bilinmesi insanların ihtiyaçlarının, eğilimlerinin ve sosyal işlevlerinin belirlenmesi ve bu yönde uygulanacak politikaların oluşturulması açısından önem arz etmektedir (Işık, 1997).

Şekil 8. Kilis Kent Nüfusu Yaş ve Cinsiyet Yapısı (2000 ve 2019)

Nüfusun dar aralıklı yaş grubuna ve cinsiyete göre hazırlanan nüfus piramitleri nüfustaki değişim ve gelişimi analiz etmek için kullanılan araçlardır. Bir nüfus piramidi iyi okunursa o yerdeki nüfusun geçmiş olduğu süreç ve hatta geleceği hakkında ön görülerde de bulunulabilir. Kentsel nüfusun gelişimi için 2000 ve 2019 yılları nüfusları grafiklere dökülerek nüfus piramidi meydana getirilmiştir. Aslında Kilis'in il olmazdan önceki 1990 nüfus verileriyle 2019 nüfus verileri piramitte verilmek istenmiştir. Ancak 1990 nüfus verilerinin bilinçli olarak fazla gösterilmesi doğru sonuçlar vermeyecekti. Bu nedenle 2000 ve 2019 nüfus verilerinden hareketle piramit oluşturulmuştur.

Kilis kenti nüfus piramidi analiz edildiğinde (Şekil 8) tüm yaş gruplarında 2000 nüfusuna göre 2019 nüfusunun yüksek olduğu görülmektedir. 2000 yılı nüfus grafiğinde tabanın 10-14 yaş grubundan itibaren daraldığı görülmektedir. Bu daralmanın sebebi özellikle kentsel nüfusta doğum oranlarındaki düşüşle açıklanabilir. Ancak 2019 yılı verilerinden hazırlanan nüfus grafiğinde ise taban kısmın tekrar genişlediği görülmektedir. Bu genişlemede etkili olan faktör kentteki sığınmacı nüfusun yoğunluğu sebebiyle kamu hizmetlerinde görevli (polis, asker, öğretmen, sağlık personeli vb.) genç nüfusun kentteki doğum oranlarına etki ettiği ifade edilebilir. Grafikte 2019 yılı 20-24, 25-29 yaş grubundaki genişlik bu tezi kanıtlar niteliktedir. Piramitte görülen diğer bir husus yaşlı nüfus oranı 2000 yılına göre 2019'da artış göstermiştir. Bu durumda etkili olan faktör ise ortalama yaşam süresinin yükselmesidir. Diğer bir husus ise cinsiyet oranlarıdır. Kilis kentinde cinsiyet oranlarının birbirine çok yakın olduğu Şekil 8 üzerinde görülmektedir.

Tablo 5: Kilis Kentinde Nüfusun Yaş Aralıkları ve Bağımlı Nüfus Oranı (2000-2019)

Yıllar	Toplam	0-14 Yaş		15-64 Yaş		65 + Yaş		Bağımlı Nüfus Oranı %
		Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	
2000	70620	23681	34	42652	60	4287	6	65
2019	103883	30441	29	66151	64	7291	7	52

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımı (2000); TÜİK, ADNKS Nüfus İstatistikleri (2019)

Birçok ülkede 15-64 yaş grubu içerisinde yer alan nüfus aktif nüfus, faal nüfus veya çalışma çağındaki nüfus olarak kabul edilmektedir. Bu nüfus grubunun dışında kalan 0-14 yaş grubu ve 65 yaş üstü nüfus ise pasif nüfus, bağımlı nüfus veya faal olmayan nüfus olarak ifade edilir. Aktif ve pasif nüfus oranları bir yerleşmedeki toplam nüfusa, nüfus artışına, doğurganlık oranına, kentleşme hızına, göçlere ve eğitim seviyesine göre değişkenlik gösterir. Kilis kent nüfusunda 2000 ve 2019 yılı nüfusu geniş aralıklı olarak gruplandırıldığında; 0-14 yaş grubu oranının 2019 yılında 2000 yılı nüfus oranına göre %34'ten %29'a gerilediği görülmektedir. 2019 yılı nüfus verilerinde doğum sayılarındaki artışa rağmen 15-64 yaş grubu nüfusun göçlerle kentte artış göstermesi oransal olarak 0-14 yaş grubundaki düşüşü meydana getirmiştir. 15-64 yaş grubunda 2019 yılı oranı 2000 yılı nüfus oranına göre %60'tan %64'e yükselmiştir. Bu yaş grubundaki oransal artış yukarıda da bahsedilen kentteki artan kamu görevlileri etkisiyle gerçekleşmiştir. Yaşlı nüfus payının 2019 yılında 2000 yılına göre %6'dan %7'ye yükselmesi ortalama yaşam süresinin uzamasıyla açıklanabilir. Bağımlı nüfus oranları hesaplandığında 2000 yılı yaş bağımlılık oranı %65 iken 2019 yılında %52'ye gerilemiştir. Dolayısıyla bu düşüşte etkili olan faktör 15-64 yaş nüfusun kent nüfusu içerisindeki artışıdır (Tablo 5).

Nüfusun Sosyo-Ekonomik Yapısı

Kilis uzun tarihi boyunca ticaret fonksiyonu ile varlığını sürdürmüş bir kenttir. Ancak bu fonksiyonun zaman zaman kaybedilmesi kentte sosyo-ekonomik anlamda gerilemelere sebep olmuştur. Kentin bugün ülke içi ulaşımında sapa kalması ve ulaşım bağlantısının sadece Gaziantep ile olması kent hareketliliğini etkilemiştir. Kilis için önemli olan Öncüpınar Sınır Kapısı'nın da Suriye iç savaşı sebebiyle zaman zaman kapanması kentteki hareketliliği büyük ölçüde azaltmıştır. Nüfusu 100 bini yeni aşmış bir kent olarak Kilis kentinin etki sahası da bu bağlamda dar kalmaktadır. Kent merkezi, merkez ilçe hariç diğer 3 ilçeyi (Elbeyli, Musabeyli, Polateli) etki sahasına almada yetersiz kalmaktadır. Özellikle Elbeyli ilçesi Gaziantep'in etki sahası içerisinde kalmaktadır. Musabeyli ilçesi de bağlantı yolunun bulunması sebebiyle Gaziantep etki sahasından etkilenmektedir.

Hizmet sektörünün ağırlıklı olduğu Kilis'te sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışan kişi sayısı toplamı 28.896 olup, bunun 17.176'sı 4/a (SSK'lılar), 5.775'i 4/b (tarımda çalışanlar da dâhil olmak üzere Bağ-Kur'lular), 6.035'i ise 4/c kapsamında çalışanlardır (memurlar). İlin ekonomik faaliyet olarak hangi sektörlerde yoğunlaştığı ve istihdam yarattığı konusunda önemli ipuçları veren 4/a kapsamındaki aktif sigortalılar içerisinde yer alan 15.395 zorunlu sigortalı (geri kalan zorunlu sigortalılar 1.781 kişi olup çırak, tarım, kısmi süreli ve yurtdışı topluluk sigortalılarından oluşmaktadır) yer almaktadır. En çok istihdam sağlayan sektör, 3.275 kişiyle "Bina ve Çevre Düzenleme Faaliyetleri" olup, onu 2.238 kişiyle "Eğitim" ve 1.610 kişiyle de "Bina Dışı Yapıların İnşaatı" izlemektedir. En çok işyeri sayısı ise 239 işyeriyle "Perakende Ticaret" sektörü olurken, bu faaliyet alanında istihdam edilen sigortalı sayısı ise 747 olup, sıralamada altıncı sırada yer almaktadır. Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanların İl nüfusuna oranı %23,31 ile %28,02 olan Türkiye ortalamasının oldukça altında gerçekleşmiştir. İlde işgücüne katılım oranının düşük çıkmasında kayıt dışılığın da etki si olduğu düşünülmektedir. Özellikle Suriyeli sığınmacıların da etkisiyle kayıt dışılık artış göstermiştir (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2018).

Tablo 6: Kilis Kentinde Nüfusun Eğitim Kademelerine ve Mahallelere Bölünüşü (2010-2018)

Mahalleler	Okur-Yazar Olmayan		Okul Bitirmeyen Okur Yazar		İlkokul Mezunu		İlköğretim Mezunu		Ortaokul Mezunu		Lise Mezunu		Önlisans/ Lisans		Lisansüstü	
	2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018
Abdioymağı		32		38	85	78	66	34		42	33	37				
Akpınar	16		104	36	92	90	90	49	16	50	82	44	18	25		
Albay İbrahim Karaoğlanoglu	73	50	590	502	381	887	472	594	140	649	526	894	291	733	16	35
Altınüzüm	26		125	44	118	108	124	71	24	81	107	83	31	45		
Aslan	28		62	25	79	66	72	34		31	24	17				
Aşıt	41		184	69	186	161	127	84	60	107	261	305	130	139		
Atatürk	130	71	444	410	369	631	448	553	80	542	224	1198	40	626		107
Barış	51	32	163	137	136	206	175	185	29	133	90	154	18	117		
Bilali Habeş	165	111	479	277	340	369	383	338	44	275	99	138	24	47		
Bölük	67	33	146	58	117	87	111	68	26	61	71	58				
Büyükkütah	16		53	28	48	48	42	21	16	24	71	43	31	19		
Canpolat Paşa	22		75	32	65	38	53	23		32	59	31				
Cumhuriyet	18		73	22	91	56	83	47		33	31					
Çaylak	34		84	37	98	76	67	37		34	38	37		17		
Demirciler	122	48	248	116	224	222	213	163	37	129	102	94	18	31		
Deveciler	51	19	193	62	132	109	158	69	38	92	120	89	55	59		
Doğan Güreş Paşa	31	24	335	193	204	355	292	190	95	299	453	505	231	417	15	38
Ebulüle	76	42	109	95	101	162	98	115	25	102	59	131	29	247		26
Ekrem Çetin	238	150	1610	1115	949	1745	1482	2038	244	1493	770	3122	268	1347	16	109
Fatih Sultan Mehmet	129	84	381	240	252	306	341	265	44	210	103	143	21	63		
Gaziler	68	32	72	31	96	81	77	53	18	56	43	40		25		
Hacı Gümüş			45	17	38	32	44	29		19	26	16				
Hacı İlyas			41	16	26	33	33	17		21	18					
Hakverdi	27		100	28	98	84	72	35	18	45	95	69	48	48		
Hasan Kamil Demirbaş	168	72	282	139	217	216	291	174	44	121	112	112	16	36		
Helvacıoğlu	232	148	482	468	192	445	233	389	22	297	54	164		46		
Hindioğlu	27		78	37	84	75	67	56	19	33	40	33				
Hürriyet	108	56	258	88	247	246	248	144	64	138	164	118	57	60		
İnnaplı Kütah	31		70	43	97	77	61	42	23	43	58	52	29	22		
İslambey	21		98	29	72	51	72	30	29	44	89	67	33	28		
İsmet Paşa	290	171	774	385	633	703	788	546	169	534	549	531	133	281		
İzzettin İyigün Paşa	58	25	254	91	189	202	213	120	70	132	186	145	80	76		
Kanuni Sultan Süleyman	193	95	439	181	289	319	370	255	57	230	141	160	30	71		
Karaali	67	18	130	60	138	111	97	60	42	80	91	50	29	38		
Kartalbey	76	47	211	94	200	209	215	137	46	127	140	139	32	60		
Kazım Karabekir	95	95	464	453	341	808	521	842	115	650	347	871	63	577		34
Ketenciler	20		79	26	62	52	77	59	21	36	64	53	26	22		
Maraşal Fevzi Çakmak	160	65	324	190	257	238	344	223	47	150	141	150	30	41		
Mehmet Rıfat Kazancıoğlu		35	121	658	32	1022	80	360	31	716	127	1214	109	1452	15	204
Mehmet Sanlı	23	19	518	448	127	558	310	266	70	335	1267	1487	447	1077	49	93
Mercidabık	88	38	170	78	146	125	155	91	40	77	70	76	18	23		
Meşetlik	29	21	66	32	70	59	64	38	16	38	56	54	15	17		
Mihali			99	31	132	100	91	46		38	63	38				
Muallim Rıfat Bilge	150	76	191	139	157	200	207	153	31	115	100	102		28		

Mullahamit	46	23	101	43	110	103	84	58		44	32	37				
Mücahitler	92	32	287	180	251	319	279	255	28	172	60	99		30		
Müslümanbey	44	15	186	89	138	182	145	92	61	119	158	128	64	55		
Nacaroğlu	27		76	47	90	72	61	49	15	41	39	19				
Namık Kemal	105	46	252	116	257	215	256	150	79	156	180	136	53	48		
Namık Ünler Paşa	80	42	323	152	222	243	267	210	33	175	92	98	16	39		
Necmettin Erbakan		20		259		401		168		273		519		708	74	
Nedim Ökmen	176	82	424	165	301	282	387	244	84	203	258	232	75	130		
Nurettin			46	18	41	31	55	27		18	22	19				
Okçular	74	36	147	79	122	132	132	91	24	72	62	57	15	19		
Osman Gazi	74	33	126	54	136	114	133	83	44	75	93	63	21	36		
Oylum	51	30	158	65	134	130	184	135	16	86	48	56		25		
Öncüpınar	48	25	321	141	428	391	285	245	34	171	88	117		26		
Polat Paşa	115	61	300	128	237	222	319	179	63	153	158	177	23	51		
Saraç Mehmet Çavuş	98	20	329	167	251	276	324	219	78	206	135	157	30	72		
Şehit Sakıp	47	23	292	88	178	168	255	111	100	121	296	174	165	131		
Şehitler	24		102	36	103	91	103	64	31	65	107	77	45	47		
Şih Abdullah	85	27	352	112	224	225	313	169	66	140	210	160	55	63		
Şih Ahmet	49	17	126	56	119	111	85	63	19	59	27	41				
Şih Mehmet	27	32	205	156	231	361	254	329	43	274	153	346	53	224	16	
Şihlar	20		69	28	57	39	48	37		27	27	27				
Şörhâbil	79	25	206	134	125	188	102	113	20	86	24	69		22		
Tabakhane	17		55	31	69	66	70	37	17	33	51	37	16	17		
Tekye	28		89	18	72	42	75	23	30	37	65	38	17	22		
Tırıklı	21		89	21	77	53	87	24	21	41	57	40	20	15		
Vaiz	32		106	44	71	89	102	74	28	55	51	57	21	20		
Yaşar Aktürk	52	48	862	406	384	702	593	442	150	601	868	885	615	840	35	62
Yavuz Sultan Selim	47	28	186	107	181	200	178	151	51	99	111	98	34	52		
Yedi Aralık	40		190	83	176	191	170	95	79	154	255	177	108	88		
Yeni	27	23	112	52	89	88	113	53	38	47	57	56	24	27		
Zeytinli	50	25	129	63	107	117	124	75	27	61	74	73	22	17		

Kaynak: TÜİK, Eğitim İstatistikleri (2010-2018)

Kent nüfusunun eğitim durumuna bakıldığında 2018 yılı toplam nüfusun % 2,8'i okuryazar olmayan nüfus durumundadır. Bu oranın büyük çoğunluğunu yaşlı nüfus meydana getirmektedir. Okuryazar ama bir okul bitirmeyenlerin oranı %12; ilkokul mezunları oranı %20,5; ilköğretim mezun oranı %15; ortaokul mezun oranı %14; lise mezunları %21; ön lisans veya lisans mezunları oranı ise %12,5'tir. Özellikle lise ve üniversite mezun oranlarına bakıldığında eğitim seviyesinin yüksek olmadığı görülmektedir. Eğitim kademelerine göre eğitim durumu mahalleler bazında analiz edildiğinde kentin iç mahalleleri ile dış mahalleleri arasındaki farklılık dikkati çekmektedir. Abdioymağı, Aslan, Bölük, Canpolat Paşa, Cumhuriyet, Hacı Gümüş, Hacı İlyas, Hindioğlu, Mihali, Mullahamit, Nacaroğlu, Nurettin, Şih Ahmet ve Şihlar Mahallelerinde eğitim seviyelerinin düşük kaldığı görülmektedir. Oysa kentin gelişim gösterdiği dış mahallelerde eğitim seviyesinin de yüksek olduğu görülmektedir. Albay İbrahim Karaoğlanoğlu, Atatürk, Doğan Güreş Paşa, Ekrem Çetin, Kazım Karabekir, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Mehmet Sanlı, Necmettin Erbakan ve Yaşar Aktürk Mahallelerinde eğitim seviyelerinin yüksekliği görülmektedir. Lisansüstü eğitim basamağından mezun olan nüfus ise belli mahallelerde yoğunluk göstermiştir. Albay İbrahim Karaoğlanoğlu, Atatürk, Doğan Güreş Paşa, Ebulüle, Ekrem Çetin, Kazım Karabekir, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Mehmet Sanlı, Necmettin Erbakan, Şih Mehmet ve Yaşar Aktürk Mahallelerinde lisansüstü eğitim mezunları görülmektedir. Özellikle Atatürk ve Mehmet Sanlı

Mahallelerinde üniversite lojmanlarının yer alması akademik personelden dolayı sayıları yükseltmiştir. Eski Beşevler ve Yeni Beşevler semtlerinde ise sosyo-ekonomik seviyenin yüksek oluşu eğitim seviyesi yüksek nüfusun yoğunlaşmasına sebep olmuştur (Tablo 6).

2007 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte kent eğitim seviyesinde artışlar yaşanmıştır. 2008-2009 eğitim öğretim döneminde 2170 olan öğrenci sayısı 2018-2019 eğitim öğretim döneminde toplam 8833 olmuştur. Bu toplam sayısının 2696'sı ön lisans, 5771'i lisans ve 366'sı lisansüstü öğrenci statüsündedir. Toplam akademik personel sayısı ise 2019 yılında 374 kişiye ulaşmıştır (YÖK, 2019).

Kilis'te 2019 yılında toplam 34 bin çağ nüfus vardır. Bu çağ nüfusun %93'ü okullaşan, %7'si ise okullaşmayan nüfustur. Eğitim kademelerine göre okul öncesinde okullaşma %96; ilkokulda %98; ortaokulda %98 ve lisede %87 oranındadır. Ancak Kilis eğitim sisteminde toplam 37.500 Suriyeli sığınmacı çağ nüfus vardır. Bu nüfusun da ancak %59'u okullaşabilmiştir. Eğitim kademelerine göre Suriyeli çocuklarda okullaşma oranı okul öncesi eğitiminde %50,7; ilkokulda %45; ortaokulda %43; lisede ise %32'dir. Rakamlarda görüldüğü üzere Suriyeli sığınmacı nüfusta okullaşma oranı düşük kalmaktadır. Şubelerde yer alan öğrenci sayılarının da Kilis'te yüksek olduğu görülmektedir. Okulöncesinde 22,5; ilkokulda 45; ortaokulda 43 ve lisede 32 öğrenci ortalaması görülmektedir. Ortalamanın yüksek oluşunun sebebi Suriyeli sığınmacı nüfusun da kentteki okullarda eğitim sürecine dâhil edilmesi sonucudur (Burak, Uzun ve Amaç, 2019).

Tablo 7: Kilis Kentinde Medeni Durum (2008-2019)

Yıllar	Evli		Hiç Evlenmedi		Boşandı		Eşi Öldü	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2008	20723	20833	9770	7867	449	741	486	3385
2009	20981	21184	10145	7816	441	753	488	3431
2010	21438	21623	9982	8080	452	774	499	3502
2011	21834	21929	10943	8124	480	789	494	3537
2012	22170	22280	11142	7777	520	818	504	3547
2013	22469	22450	11716	9626	538	855	531	3603
2014	22898	22798	11900	9729	575	888	528	3648
2015	23465	23169	12485	10439	618	950	556	3723
2016	23814	23260	12521	10417	656	974	568	3784
2017	25343	24126	13740	10614	831	1052	587	3887
2018	26164	24929	14026	10808	886	1107	564	3916
2019	26465	25440	13877	10894	909	1172	588	3964
2008-2010 Değişim %	28	22	42	38	102	58	21	17

Kaynak: TÜİK, Medeni Durum İstatistikleri (2008, 2019)

Medeni durum verileri incelendiğinde yıllar içerisinde değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Evli nüfus sayılarında 2013 yılına kadar kadın evli nüfus fazlalığı varken, bu tarihten sonra erkek evli nüfusta fazlalıklar görülmektedir. Bu durumun sebebi Suriye iç savaşının yansımaları sebebiyle Kilis'e çok sayıda ilave güvenlik görevlisi ve kamu görevlisinin gelmesindendir. Bu kişilerin genellikle geçici görev ile Kilis'te bulunmaları sebebiyle ailelerini getirmemeleri kentte erkek evli nüfus sayısının artışına sebep olmuştur. Hiç evlenmeyen nüfus kentteki nüfusun artışına paralel olarak hem erkek hem de kadın nüfusta artış göstermektedir. Medeni durumda görülen boşanan çift sayıları ise Türkiye genelinde olduğu gibi Kilis kentinde de önemli bir toplumsal problemdir. Boşanan nüfus sayısı 2008 yılında 1190 iken 2019 yılında 2081 kişiye yükselmiştir (Tablo 7). Bu rakam nüfus artış hızıyla karşılaştırıldığında çok yüksek kalmaktadır. Boşanma sayılarındaki bu artışın Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle hızlandığını savunan kesimlerde vardır. Ancak bu durumu ispat edecek bir veri bulunmamaktadır. Boşanan çiftler arasında kadın nüfus fazlalığı erkek nüfusun boşandıktan sonra diğer şehirlere doğru göç

etmesiyle açıklanabilir. Eşi ölen nüfus içinde ise kadınlarda ortalama yaşam süresinin uzunluğunun etkisiyle daha yüksektir.

Kentin sağlık fonksiyonlarına bakıldığında, 2007 yılında Kilis Devlet Hastanesi'nin yeni hizmet binasına taşınmasıyla 25 poliklinik, 131 doktor ve 321 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Ayrıca kentte 10 aile sağlığı merkezi, 2 ağız ve diş sağlığı merkezi ile 1 özel tıp merkezi bulunmaktadır. Kilis'te sığınmacı nüfusun da 112.192 kişi olması kentte sağlık sistemleri üzerindeki yığılmayı meydana getirmektedir (www.kilis.gov.tr, 2020). Bu nedenle özellikle Kilis yerli nüfusu sağlık ihtiyaçlarını Gaziantep'teki hastanelerde gidermektedir.

Sonuç

Kentlerin fonksiyonel özellikleri nüfus taşıma kapasitesinde ve demografik yapıda etkili olan önemli bir faktördür. Kilis'in gelişim ve nüfuslanma sürecinde fiziki faktörlerden ziyade beşeri faktörler ön planda olmuştur. Tarihi süreç olarak eski bir kent olan Kilis'te nüfus ve gelişim ticari fonksiyonun değişimine bağlı tepkiler vermiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde Halep ile olan sıkı ticari ilişkiler sebebiyle canlı kalmış, ancak Türkiye-Suriye sınırının belirlenmesiyle Kilis bağlantı fonksiyonunu kaybetmiştir. Eskiden "istasyon şehri" olarak nitelendirilebilecek kent ulaşım ve ticari fonksiyonunu kaybederek göç vermeye başlamıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda ise yeniden ticari fonksiyonun belirmesi (sınır ticareti) kentte hareketliliğe sebep olmuştur. Kentteki diğer önemli gelişim ise 1995 yılında il statüsüne geçişle Kilis kenti il merkezi haline gelmiştir. İdari fonksiyondaki bu gelişme kentte nüfus artışına da sebep olmuştur. 2011 yılından itibaren Suriye iç savaşından kaçarak gelen sığınmacı nüfus ile birlikte kentte nüfus yığılması meydana gelmiştir. Ancak çalışmada Suriyeli sığınmacı nüfusun mekânsal analizi yapılmamış, sadece yerli nüfus verileri dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Son yıllarda nüfus artış hızında pozitif yönlü bir hareketlilik görünse de bu gelişim kentte artan geçici kamu görevlileri etkisiyledir. Aslında Kilis uzun yıllardan beri durağan nüfus gelişimi sergilemektedir. Bu durağanlığın sebebi ise şunlardır:

- Kilis ulaşım fonksiyonunu büyük ölçüde kaybetmiş bir kenttir. Ülke içi bağlantısını sadece Gaziantep ile sağlayabilmektedir. Dolayısıyla konumu gereği yalıtılmış bir kenttir. Öncüpınar sınır kapısının ise zaman zaman siyasi sebeplerle kapalı olması ulaşım fonksiyonunu etkilemiştir. Ulaşım fonksiyonu için projeler arasında da bulunan Gaziantep-İskenderun liman yolunun Kilis üzerinden geçirilmesi önemli bir gelişme olacaktır.
- Ekonomik faaliyetin yetersiz oluşu nüfus tutma kapasitesinin düşük olmasına sebep olmaktadır. Kent hizmet ağırlıklı bir yapıdadır. Organize Sanayi Bölgesi olmasına rağmen yeterli üretim kapasitesine ulaşamamıştır. Ancak proje halinde olan Polateli Organize Sanayi Bölgesinin hayata geçmesiyle kent nüfus tutma kapasitesi artış gösterebilecektir.
- Kilis merkezi yer olma açısından zayıf ve etki sahasının dar olması sebebiyle idari açıdan bağlı bulunan yerleşmelerde etkisi sınırlıdır. Yanında büyük şehir ve etki sahası yüksek Gaziantep'in bulunması Kilis etki sahasını hayli daraltmıştır.
- 2011 yılından itibaren gelen sığınmacı nüfusun kentte ucuz iş gücü yaratması sonucu yerli nüfus diğer şehirlere doğru göç eğilimindedir. Ancak bu etki Kilis'teki artan kamu görevlisi sayısının fazlalığı sebebiyle verilerde görülememektedir. Yapılan alan araştırmasında göç verildiği ve göç etme eğilimlerinin arttığı bilgisine ulaşılmıştır.
- Kilis 2016 yılında roket saldırıları sebebiyle önemli güvenlik problemleri yaşamış bir kenttir. Bu güvenlik sorunu kentten göç eğilimini artırmıştır.

Kilis kenti son yıllarda sığınmacı nüfusun da etkisiyle önemli kentsel büyüme sağlamış bir yerleşmedir. Yeni kurulan mahallelere özellikle kentin iç mahallelerinden bir hareketlilik başlamıştır. İç mahallelerde sığınmacı nüfus yoğunlaşırken dış mahallelerde yerli nüfus yoğunluk göstermektedir. Artan konut ihtiyacı sebebiyle kentte inşaat sektörü son yıllarda canlanmıştır.

Kentsel yayılım kuzeybatı, batı ve doğu yönüne doğru gelişim göstermektedir. Bu gelişimde üniversite, hastane ve Kilis-Gaziantep karayolu etkili olmuştur. Yeni devlet hastanesinin ise şehrin kuzeydoğusunda yeni yapılaşmayı başlatacağı tahmin edilmektedir. Kentin güney kısma doğru gelişimi eleştirilere sebep olmaktadır. Verimli tarım arazilerinin yer alması (fıstıklık, zeytinlik ve bağ alanları) güney kısma doğru gelişimi yavaşlatmıştır. Dolayısıyla çevre yolu şehrin bugün psikolojik sınırır.

Kaynakça

- Akbal, F. (1951). 1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda idari taksimat ve nüfus. *Belleten*, XV(60), 617-628.
- Burak, D. Uzun, H. Amaç, Z. (2019). Kilis'teki geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitim durumlarının incelenmesi. *V. International Congress on Social and Education Sciences* (INCSES-2019).
- Canpolat, F.A. (2019). Tunceli kentinin nüfus özellikleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 183-200. <https://doi.org/10.21733/ibad.537457>
- Doğanay, H. (1997). *Türkiye beşeri coğrafyası*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi:10, Milli Eğitim Basımevi.
- Doğanay, H. Orhan, F. (2014). Artvin ilinde nüfusun başlıca özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(31), 1-22. <https://doi.org/10.17295/dcd.98734>
- Ehrlich, P. Anne H. (1990). *The population explosion*. Hutchinson. ISBN 0091745519.
- Göney, S. (1977). *Şehir coğrafyası*. İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Yay. No: 2274 Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 91.
- Gül, E. Çevik, B. (2015). 2013 verileriyle Türkiye'de illerin gelişmişlik düzeyi araştırması. Türkiye İşBankası. https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/ar_07_2015.pdf
- Gümüşçü, O. (2001). *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) kazasında yerleşme ve nüfus*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güzelbey, C. C. (1992). *Gaziantep'ten kesitler*. Arsan Yayını.
- Işık, Ş. (1997). Güneydoğu Anadolu bölgesinde nüfusun miktarı ve yapısal özellikleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 9, 283-311.
- İncili, Ö.F. (2013). *XIX. Yüzyılda Kilis şehrinin coğrafi özellikleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpekyolu Kalkınma Ajansı. (2018). *Kilis Ekonomi Strateji Belgesi*. [ika.org.tr. https://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/KILIS-EKONOMI-STRATEJI-BELGESI-735282.pdf](https://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/KILIS-EKONOMI-STRATEJI-BELGESI-735282.pdf)
- Kesici, Ö. (1992). *Kilis yöresinin beşeri ve ekonomik coğrafyası*. [Yayımlanmamış doktora tezi], Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koca, H. (2005). *Kuruluşu-gelişmesi ve fonksiyonel özellikleri yönünden Dört Yol şehri*. Aktif Yayınevi.
- Konyalı, İ. H. (1968). *Abideleri ve kitabeleri ile Kilis tarihi*. Fatih Matbaası.
- Kökten, İ. K. (1952). Anadolu'da prehistorik yerleşme yerlerinin dağılışı üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 10(3-4), 167-188. https://doi.org/10.1501/dtcfder_0000000970

- Özgür, E. M. (1998). *Türkiye nüfus coğrafyası*. GMC Basım Yayın.
- Özgür, E.M. (2016). Bir alt alan olarak nüfus coğrafyasının geçmişi, bugünü ve geleceği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 25(1), 1-36.
- Rogers, A., Castree, N. ve Kitchin, R. (2013). *Population geography. A Dictionary of Human Geography*. Oxford University Press. ISBN 9780199599868. <https://doi.org/10.1093/acref/9780199599868.001.0001>
- Tandoğan, A. (1998). *Demografik temel kavramlar ve Türkiye nüfusu*. Eser Ofset Matbaacılık.
- Tanoğlu, A. (1969). *Nüfus ve yerleşme*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:45.
- Tümertekin, E. Özgüç, N. (2011). *Beşeri coğrafya, insan-kültür-mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- DİE (TÜİK). (1927-2000). *Genel nüfus sayımları*. Erişim Tarihi 10.04.2020: (<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>)
- DİE (TÜİK). (2002). *2000 genel nüfus sayımı: nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri: İl/Kilis*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- TÜİK. (2018). *Doğum istatistikleri*. Erişim Tarihi 11.04.2020: (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=113&locale=tr>)
- TÜİK. (2018). *Ölüm istatistikleri*. Erişim Tarihi 09.04.2020: (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=114&locale=tr>)
- TÜİK. (2010-2018). *Eğitim istatistikleri*. (TÜİK'ten veri talebi)
- TÜİK. (2007-2019). *Nüfus istatistikleri*. Erişim Tarihi 05.04.2020: (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>)
- TÜİK. (2008-2019). *Medeni durum istatistikleri*. Erişim Tarihi 12.04.2020: (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>).
- TÜİK. (2015-2019). *Konut ve iş yeri istatistikleri*. (TÜİK'ten veri talebi)
- Yıllık Hazırlama Komitesi. (1998). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Kilis*. Önder Matbaacılık.
- YÖK. (2019). *Yüksek öğretim bilgi yönetim sistemi*. Erişim Tarihi 20.04.2020: (<https://istatistik.yok.gov.tr/>)
- www.kilis.gov.tr/saglik (Erişim Tarihi: 11.04.2020)